

TÜRKİYE’DE İMALAT SANAYİİNDE EMEK İLE SERMAYE ARASINDA BÖLÜŞÜM SORUNU

Yüksel Akkaya*

Türkiye’de sermaye ile emek arasındaki bölüşüm ilişkilerine ve mücadeleye yönelik değerlendirmeler genellikle somut verilerden çok kaba gözlemlere ve soyutlamalara göre yapılmaktadır. Bu kaba gözlem ve soyutlamalar ise sermaye ile emek arasındaki mücadelenin boyutunu gösteren en önemli göstergelerden olan iş uyuşmazlıkları ile genellikle bu iş uyuşmazlıklarının kaynağını oluşturan ücretlerden hareket edilerek yapılmaktadır.

Sermaye ile emek arasındaki mücadeleyi ve bölüşüm ilişkilerini gösteren bu iki temel kriter üzerinden yapılacak kaba gözlem ve değerlendirmeler ise ne yazık ki mücadelenin boyutunu ve bölüşümün düzeyini tam olarak ortaya koymamaktadır. Bu nedenle biraz daha ayrıntılı değerlendirmelere ihtiyaç bulunmaktadır. Ücretler, özellikle reel ücretler emek ile sermaye arasındaki mücadelenin boyutunu ve sermaye karşısındaki görelî durumunu göstermekten çok, emeğin “ekonomik durumunun mutlak bir göstergesi” olduğundan bu mücadelenin ve bölüşümün boyutunu ortaya koyabilmek için emek ile sermaye arasındaki “bu ilişkiyi temsil eden en uygun göstergenin katma değer içinde ücret payı” olduğu gerçeğinden hareketle, ücretin katma değer içindeki payına bakmak gerekmektedir.¹ Ne yazık ki, bu türden karşılaştırmalar oldukça sınırlı sayıda olup, imalat sanayiinin alt sektörlerini kapsamamakta, daha çok imalat sanayiinin kamu ve özel kesimine yönelik yapılmakta, ancak işçi hareketleri ile ilişkisi yeterince kurulmamaktadır. Bu nedenle, emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkisinin ve mücadelenin boyutunu ortaya koymak için önemli bir kriter olan ve ücretlerle kar oranı arasındaki ilişkiyi ifade eden mark-up oranının imalat sanayiinin alt sektörlerinde zamanla hangi yönde değiştiğinin ve işçi hareketleri ile ilişkisinin açıkça gösterilmesi gerekmektedir.²

Yukarıda belirtilen bölüşüm ilişkisinin ve mücadelenin boyutunu ortaya koymak için yararlanılması gereken göstergelerden biri kuşkusuz işçi hareketleri içinde önemli bir yer tutan grevlerdir. Grevlerin bu mücadeledeki boyutunu ortaya koymak için nicel ve nitel açıdan alt sektörler düzeyinde bir değerlendirme yapmak ise oldukça açıklayıcı olacaktır. Kuşkusuz bu

*) Mersin Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

¹) Boratav, K., 1980’li Yıllarda Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1991, s.34

² Mark-up oranı olarak ifade ettiğimiz kar oranı burada kullanılan anlamı ile toplam gayri safi karlar ile değişken üretim maliyetleri (ücretler+diğer girdi giderleri) arasındaki orandır. Bir başka tanımlama ile mark-up, sabit maliyetleri ve net bir kar marjını karşılamak için ortalama değişen maliyetler üzerine satıcıların eklediği fiyatın oranıdır.

grevlerin makro düzeyde ne derecede sisteme yönelik olduğu ve mikro düzeyde ücretleri yükseltmede ne kadar etkili olup olmadığının da sorgulanması gerekmektedir.

Türkiye’de emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerini ve mücadelesini konu alan bu incelememizde önce genel olarak imalat sanayiindeki gelişmeleri ortaya koyup, daha sonra bu gelişmelerin imalat sanayiinin alt sektörleri itibari ile nasıl seyrettiğini açıklamaya çalışacağız.

I. Genel Olarak İmalat Sanayiinde Emek ile Sermaye Arasında Bölüşüm İlişkileri ve Mücadelesi

Emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkileri ve buna yönelik mücadelenin en tartışmalı alanlarından birini 1960-1980 dönemi oluşturmaktadır. Genel ve soyutlama düzeyinde yaklaşımların en yaygın olduğu bu döneme yönelik değerlendirmelerin temel yaklaşımlarından biri bu dönemdeki sosyalist hareketin, dalganın yükselişinin işçi sınıfının mücadelesine de yansıdığı, bu nedenle emek ile sermaye arasında çetin bir mücadelenin yaşandığı şeklindedir. Kuşkusuz, genel olarak grev sayıları ve grevlerde kayıp günlerine bakıldığında böyle bir yargıya varmak başlangıçta oldukça cazip görünse de biraz daha ayrıntılı değerlendirmeler gerçeğin bir başka yüzünü göstermektedir. Bu gerçeğin diğer yüzünü göstermek için iki ayrı tablo (Tablo 1 ve Tablo 2) düzenlenmiştir. Tablolardan ilki imalat sanayiinde emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkisinin ve mücadelenin boyutunu ortaya koymak için önemli bir kriter olan ve ücretlerle kar oranı arasındaki ilişkiyi ifade eden mark-up oranının imalat sanayiinde zamanla hangi yönde değiştiğini ve grevlerle ilişkisini gösteren verileri içermektedir. Bu tablodaki en önemli zafiyet grevlere ilişkin verilerin sadece imalat sanayiindeki verileri içermemesidir. Ancak, bu zaafiyeti gidermek için başvurulan yöntem ve kimi açıklayıcı bilgiler daha sağlıklı bir yorum yapmamızı da kolaylaştırmaktadır. 1963-1980 döneminin grevlerinin yaklaşık yüzde 60’ı imalat sanayiinde gerçekleşmiştir. Dönem kendi içinde 12 Mart öncesi ve sonrası olarak değerlendirildiğinde ise 1971 öncesi eylemlerinin yüzde 70’inin grevlerden, geri kalanının da grev dışı eylemlerden oluştuğu görülmektedir. Grev dışı eylemlerin temel özelliği ise pasif direnişler ve yürüyüşlerden oluşmasıdır. Eylemler daha çok ücretlerin belirlenmesi sürecindeki toplu pazarlık uyuşmazlıklarına yönelik tepkilerden kaynaklanmaktadır. Dönemin en hareketli işçileri belediye işçileri ile fırın işçileridir. 1963-1971 döneminde meydana gelen grevlerin yaklaşık yüzde 40’ının bu iki sektörde meydana gelmesi biraz da bu sektörlerin yapısından kaynaklanmaktadır. Belediyelerde meydana gelen grevlerin nedenlerinin arasında merkez-yerel çekişmesi, belediye başkanının seçimle gelmesinin yarattığı seçmen baskısının personel politikası üzerindeki etkisi ve ücret ödemelerinde yetersiz olan kaynak sorunu yatmaktadır.

Gıda sektörünün en hareketli işçilerini ise çalışma koşullarının çok ağır ve ücretlerin oldukça düşük olduğu fırın işçileri oluşturmaktadır. Bu iki sektör hariç tutulduğunda işçi eylemlerinde ciddi azalışlar olmaktadır. Sadece bu durum bile imalat sanayi açısından grevlerin değerlendirilmesinde oldukça dikkatli olunması gerektiğini göstermektedir. Zaman zaman oldukça önemli grevlerin yaşanmış olması ise bu genel özelliği bozmamaktadır. Daha somut örneklerle bu yargıyı pekiştirmek mümkündür. 1963-1971 döneminde imalat sanayiinin temel sektörlerinden olan dokuma işkolunda gerçekleşen grev sayısı 30, petrolde 19, kimyada 14, camda 5, metalde 21'dir. Bu beş temel sektörde gerçekleşen grev sayısı toplam 89 iken (dönem grevlerini yüzde 15'i), genellikle belediye işçilerinin örgütlü olduğu genel işlerde grev sayısı aynı dönem için 42'dir. Alt sektörler düzeyinde sadece grevler veri alınarak yapılan bu basit değerlendirme bile emek ile sermaye arasındaki asıl bölüşüm ilişkilerinin ve mücadelesinin yaşandığı imalat sanayiinde büyük boyutlarda çatışmacı bir mücadelenin yaşanmadığını göstermektedir. Ancak, bu dönem, imalat sanayi açısından akıllarda kalan kimi grevler, bu alanda bölüşüm ilişkileri açısından çetin bir mücadelenin yaşanmakta olduğunu düşündürmektedir.

DİSK'in daha etkin ve güçlü olmaya başladığı 1972-1980 döneminde ise, özellikle son yıllarda, imalat sanayiinde mücadelenin biraz daha serleşerek sürdüğü görülmektedir. Bu dönem, 1963-1971 dönemine göre hem grevler, hem de grev dışı eylemler bakımından daha hareketli bir özellik göstermektedir. Özellikle, iç pazara yönelik üretim yapan tekelci yapıya sahip alanlarda örgütlenmiş olan DİSK'in mücadelesi bu hareketlilikte önemli bir rol oynamıştır. Kamu kesiminde örgütlenmiş olan ve daha çok ihracat yönelik sektörler ile sanayi hammadde ve benzeri ürünler sağlayan işletmelerde örgütlenmiş olan Türk-İş ise 1970'li yılların ilk yarısında eylemlilik açısından DİSK'le giriştiği rekabet nedeniyle adeta sürüklenmiştir. Ancak, 1970'li yılların ikinci yarısında ekonomik kriz ve reel ücretlerin aşınması her iki konfederasyona bağlı sendikaları daha etkin ve mücadeleciler olmaya zorlamıştır. İmalat sanayiindeki kar sıkışması ise bölüşüm ilişkilerinde gerçek anlamda bir gerginliğin yaşanmasına ve bu mücadelenin daha çetin geçmesine yol açmıştır. Öyle olduğu için de bu 1973-1980 döneminde meydana gelmiş olan grevlerin yüzde 20'si kamu kesiminde, yüzde 80'i özel kesimde meydana gelmiştir. Özel kesimde grevde işçi başına grevde kaybolan ortalama süre 83 gün iken, kamu kesiminde bu süre 49 olmuştur. Dünya'daki grevler ile karşılaştırıldığında bu sürenin ortalamanın oldukça üzerinde olduğu görülmektedir. Bunun temel nedenlerinden biri sermayenin direnişi iken bir diğeri de işletmelerin stoklarını eritmek ve bu sürede işçilere ücret ödememe isteğidir. Türkiye'nin işçi hareketlerinin en önemli

özelliklerinden biri sermayenin stok eritmede ve ücret ödemekten kurtulmada grevleri bir araç, bir politika olarak sıkça kullanmasıdır. Sendikalar uzun grevler ile işçi sınıfına güven ve dayanma direnci aşlamak isterken, işverenler de bu süreçten ücret ödememe ve stok eritme şeklinde yararlanmışlardır. Bunu destekleyen en önemli veri ise, imalat sanayiinin en etkili grevlerine sermayenin isteği üzerine devletin müdahale ederek, “erteleme” adı altında bu türden grevleri yasaklamasıdır. 1970’li yıllar boyunca bu türden grevlerin erteleme adı altında sıkça yasaklanmış olması bu nedenle sürpriz sayılmamalıdır. Bir başka ifade ile emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerinin, mücadelesinin gerçek anlamda yaşandığı ve sertleştiği anlarda devlet sermaye lehine mücadeleye müdahale etmiş, bu sürecin taraflara arasında çözülmesine izin vermemiştir.³

İmalat sanayi açısından 1963-1980 döneminde yoğun, yaygın büyük çatışmacı bir mücadelenin yaşanmamış olmasının arkasında bazı nedenlerin olması gerekmektedir. Bunlar sendikal haklara yönelik kısıtlamalar ile grev yasağı türünden bir takım yaptırımların yanı sıra sınıf sendikacılığı yapacak bir sendikal hareketin yokluğu ya da oldukça cılız oluşu olabilir. Ancak, 1963-1980 dönemi hem sendikal özgürlükler açısından, hem de grev hakkının kullanımı bakımından yasal mevzuatın en az yaptırım içerdiği ve kısıtlamalara gittiği dönemdir. Sınıf sendikacılığı açısından bakıldığında ise, 1961’de TİP’i kuran sendikacı kuşağın, 1967’de Türk-İş’ten ayrı bir sendikal politika güden, sınıf ve kitle sendikacılığı yapmayı amaçlayan DİSK’i kurarak bu eksikliği de gidermiş görünmektedir. Böyle olduğu için de emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkileri ve mücadelesindeki çatışmanın düşüklüğünü başka nedenlerle açıklamak gerekmektedir. Bu nedenlerden biri ücret düzeyleri ile ilgili olabilir. Gerçekten, 1963-1980 döneminin reel ücret artışlarına bakıldığında sürekli bir artışın yaşandığı görülmektedir. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi reel ücret artışları sadece işçi sınıfının ekonomik durumunun mutlak bir göstergesi olmaktadır, ekonomik açıdan bir iyileşmenin olduğunu göstermekte, ama bölüşüm ilişkilerinin işçi sınıfı lehine değişip değişmediğini açıklamamaktadır. Bunun için başka göstergelere, ücretin katma değer içindeki payına ve mark-up oranlarına bakmak gerekmektedir.

İmalat sanayiinde bölüşüm ilişkilerini gösteren, sermayenin karlılığını ne derecede koruduğunu ortaya koyan mark-up oranlarındaki gelişmeler yukarıdaki Tablo 1’de gösterilmektedir. Tablo emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerinin nasıl seyrettiğini göstermek açısından oldukça anlamlı veriler sunmaktadır.

³) Bu dönemin grevlerinin ayrıntılı bir değerlendirmesi için bakınız Yüksel AKKAYA, “1960 Sonrasında İşçi Hareketleri”, Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 2, 1998, s.105-112.

Sendikal örgütlenme hakkının tanındığı ama grev yasağının bulunduğu 1950-1962 döneminde imalat sanayiinde mark-up oranları, grev hakkının tanındığı ve sendikal özgürlüklerin sınırlarının genişletildiği 1963-1980 döneminin ilk bölümü olan 1963-1971 dönemine göre oldukça düşüktür. Grevlerin başladığı dönem itibari ile bakıldığında imalat sanayiindeki mark-up oranının da arttığı görülmektedir. Sermaye reel ücretlerdeki artışı maliyet+kar şeklindeki fiyatlama ile aşmaktadır.

Bu durum bu dönemde emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerinde işçi sınıfının mücadelesinin sermayenin karlılığını azaltmada oldukça anlamsız kaldığını göstermektedir. 1963-1971 dönemi boyunca reel ücretler artmasına rağmen, sermayenin mark-up karlılık oranı da artmıştır. Öyle ki, sendikal özgürlüklerin sınırlarının genişletildiği, grev hakkının tanındığı yıl olan 1963'ten önceki yıl olan 1962'de imalat sanayiinde mark-up karlılık oranı yüzde 37.8 iken, grev hakkının tanındığı dönemin iki yılında, 1971 ve 1972, grevde kaybolan işgünü sayısında patlamalar yaşanmasına rağmen mark-up oranları da bu dönemin en yüksek oranına ulaşmış, yüzde 50'ye yaklaşmıştır. Aynı dönem boyunca emek verimliliğindeki artışın reel ücret artışlarından yüksek seyretmesi ise başka anlamlı bir gösterge olmaktadır.

Kesimler açısından bakıldığında, sendikal örgütlenmenin kamu kesimine oldukça zayıf ve ücretleri daha düşük olduğu ama daha fazla grevin ve grevlerde işçi başına kayıp günün yaşandığı özel kesimde mark-up oranı hep ortalamanın altında seyretmiştir. Özel kesimde sermaye, karlılık açısından kamu kesimine göre daha az fiyatlandırma yolu ile karlarını artırmaya yönelmiş görünmektedir. Bu durum, biraz da özel kesimin kamu kesimine göre daha az teknelci bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Öte yandan, ücretin katma değer içindeki payları açısından bir değerlendirme yapıldığında ise, özel kesimde bu oranların kamu kesimine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Sendikal örgütlenmenin geçmişinin oldukça eski ve örgütlülük düzeyinin yüksek olduğu kamu kesiminde mark-up oranları ortalaması ise hep imalat sanayi ortalamasının üstünde olmuş, nerede ise iki katına ulaşmıştır. Özel kesime ücretlerin daha yüksek olduğu kamu kesiminin teknelci yapısı nedeni ile reel ücret artışlarını hızla masettiği anlaşılmaktadır.

İmalat sanayiinde bölüşüm ilişkilerine ücretlerin katma değer içindeki payı itibariyle bakıldığında sendikal özgürlüklerin yaşandığı ve grev hakkının tanındığı 1963-1980 döneminde son yıllar hariç genellikle ücretin katma değer içindeki payının grev hakkının tanınmadığı 1950-1963 dönemine göre daha düşük görünmektedir. Grevlerin yoğunlaştığı 1976-1980 döneminde özel kesimde ücretin katma değer içindeki payında belirgin bir değişiklik yaşanmazken, kamu kesiminde ücretin katma değer içindeki payında önemli artışlar

olmuştur. Kamuda mark-up oranında da önemli düşüşlerin yaşandığı bu dönemde siyasal iktidarların seçim baskısını göğüsleyemedikleri, seçim yıllarına denk gelen grevler sonucunda bölüşüm ilişkilerinde emek lehine kararlar aldıkları görülmektedir. Kamu kesiminde reel ücretlerin de 1970'li yılların ikinci yarısında artmış olması bölüşüm ilişkilerinin emek lehine seyrettiğini doğrulamaktadır. Asıl ilginç olanı, sınıf ve kitle sendikacılığını benimsemiş olan DİSK'in örgütlendiği özel kesimde bölüşüm ilişkilerinde emek lehine çarpıcı bir değişiklik yaşanmazken, ücret sendikacılığını benimseyip partilerüstü politikayı ilke edinen Türk-İş'in örgütlü olduğu kamu kesiminde bölüşüm ilişkilerinin emek lehine daha belirgin olarak değişmesidir.

Tablo 3'ten de görüleceği gibi 1970'li yılların ikinci yarısı kar haddinin ve sömürü oranının azaldığı yıllardır. 1970'li yılların ikinci yarısının temel özelliklerinden biri ise hem toplumu hem de işçi sınıfını etkileyen güçlü bir sol rüzgarın esmesidir. Sosyalist hareketin iyice güçlenip, işçi sınıfı ile organik ilişki kurmaya başladığı bu dönemde emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerinin emek lehine dönmemesi için bir neden yoktu. Hem sendikal örgütlülükte hem de işçi eylemlerindeki canlanış ve artış kaçınılmaz olarak bölüşüm ilişkilerini de yansıyacaktı.

Karların sıkıştığı emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerinin ve mücadelesinin iyice gerginleştiği 1970'li yılların sonunda sermayenin bu gelişmelere cevabı sert oldu. İşçi sınıfının geriletilmesi gerekiyordu. İşçi sınıfını daha geri bir noktaya çekmek için de örgütleri olan sendikaların etkisizleştirilmesine ihtiyaç vardı. 12 Eylül askeri müdahalesi ile 1980'de sendikal faaliyetler askıya alındı, ardından işçi sınıfının ileri unsurlarını içeren DİSK 1991 yılı sonuna kadar kapalı tutularak sendikal hareket restore edildi. 1983 yılında çıkarılan yasalar ile de sendikal faaliyetler bölüşüm ilişkilerinde etkisiz kılınacak bir yapıya büründürüldü. Bu restorasyon sürecinin emek ve sermaye açısından ne anlama geldiğini gösteren gelişmeler ise Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4'te yer alan verilerde açıkça görülmektedir.

Bu verilerin temel özelliklerinden biri 1980'li yılların sonuna kadar bölüşüm ilişkilerinin kesintisiz olarak sermaye lehine gelişmesi ise bir diğeri de mark-up oranlarının yoğun grevlerin yaşandığı dönemler bile sürekli artmasıdır. Ücretin katma değer içindeki payı ise oldukça düşmüş, 1980 öncesinin düzeyine bir daha ulaşamamıştır. Oysa 1980'li yılların sonu ve 1990'lı yılların başı yoğun grevlerin yaşandığı ve grevde işgünü kaybının kendi tarihinde rekor düzeye yükseldiği dönemler olma özelliğini de taşımaktadırlar. Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye'de yaygın grevlerden çok uzun sürmüş grevlerden söz etmek mümkündür. Ancak, 1980 sonrasında yasal düzenlemeleri sermayeye bu açıdan bir önceki döneme göre çok

daha büyük olanaklar tanımıştır. Bir önceki dönemin hak grevi kaldırılırken, 1980 sonrasında greve başvurmanın tek yolu olarak toplu pazarlık süreci esas alınmıştır. Bir toplu iş sözleşmesinin bitiş sürecini, toplu pazarlık sürecini ve ne zaman greve gidilebileceğini bile işveren önlemini önceden almakta, stoklarını yaparak grev sürecini rahatça atlatmakta, grev süresince uyuşmazlığı uzatarak ücret ödemekten kaçınmaktadır. Gerek kamu kesiminde gerek özel kesimde grevlerin uzamasının arkasında yatan temel neden de bu olmaktadır. Temel nedenin sendikanın direnişinin olduğu noktada da bir önceki dönemde olduğu gibi Bakanlar Kurulu devreye girerek grevi “erteleme” adı altında yasaklamaktadır. Son bir iki yılda bu türden yasaklamalara daha sıkça başvurulmasına rağmen, 1980 sonrasında yasal düzenlemeleri bir önceki döneme tepki ve oradan edinilen deneyime göre düzenlendiğinden, erteleme adı altında yasaklamaya sıkça başvurmayı gerektirmeyecek önlemler de alınmıştır. Öyle olduğu için de 1980 sonrasında bir önceki döneme göre bölüşüm ilişkileri ve mücadelesinde olduğu gibi sermaye lehine sıkça grevlere müdahale edilmemiştir.

1980 sonrasında bölüşüm ilişkileri ve mücadelesinin emek lehine döndüğü yıllar genellikle kamu kesimi grevlerinin de yaygın olduğu seçim yıllarıdır. 1990’lı yılların ikinci yarısından itibaren sermayenin sendikasızlaştırma çabaları sonucunda, Bakanlığın verilerinin tersine, örgütlü işçi sayısı hızla azalarak bir milyonun altına düşmüştür.

1980 sonrasında emek lehine seyreden bölüşüm ilişkisinin ayrıntılı bir dökümü için ekteki ilk tabloya bakmak yeterli olacaktır. Veriler ücretin katma değer içindeki payının azaldığını, marup oranlarının ise sürekli olarak arttığını göstermektedir. Sömürü oranının ise krizin yaşandığı 1994 yılında 1972 yılının iki katına çıkmış olması ise 1980 sonrasında emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerinin ne yönde seyrettiğini gösteren çarpıcı bir veri olmanın ötesinde emek cephesinin ne kadar bastırıldığının ve sendikal yapıların ne kadar etkisiz kaldığının da bir göstergesi olarak algılanmaktadır. Kuşkusuz bu durum, sendikal hareketin mevcut sendikal politika ile emek lehine bölüşüm ilişkilerinde ciddi bir değişiklik yapamayacağını da göstermektedir.

1950-1997 arasında emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkisinin ve mücadelesinin ne yönde seyrettiğini daha ayrıntılı değerlendirebilmek için alt sektörler düzeyinde bir değerlendirme yapmak yararlı olacaktır.

II. İmalat Sanayi Alt Sektörlerinde Emek ile Sermaye Arasında Bölüşüm İlişkisi ve Mücadelesi

Sendikal örgütlenme açısından da en eski sanayileri oluşturan dokuma, gıda gibi sektörler hem iç pazara hem de dış pazara yönelik üretim yapan ve en düşük ücret ödeyen sektörleri oluşturmaktadır. İmalat sanayiinde reel ücret değişimini⁴ gösteren tabloya bakıldığında, ihracata dönük sektörlerdeki reel ücret değişiminin genellikle imalat sanayi ortalamasının gerisinde kaldığı görülmektedir. Kesimler açısından bakıldığında kamu kesimindeki reel ücret değişiminin özel kesime göre daha iyi bir konumda olduğu söylenebilir. Özellikle ithal ikameci sanayileşme politikalarının izlendiği 1980 öncesi dönemde kamu kesimi özel kesime göre reel ücretleri ortalamasının çok gerisinde tutmamıştır. Daha önce de belirtildiği gibi reel ücret artışları emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerini göstermekten çok, emeğin ekonomik konumunu göstermektedir. Bu nedenle asıl bölüşüm ilişkilerini ortaya koyan mark-up oranları ile ücretin katma değer içindeki payına bakmak gerekmektedir.

Dokuma sektörü açısından bakıldığında, 1950'li ve 1970'li yılların ikinci yarısı hariç mark-up oranı sürekli olarak imalat sanayi ortalamasının altında kalmıştır. Mark-up oranlarının imalat sanayi ortalamasının üstüne çıktığı yıllarda ise reel ücret artışı genellikle imalat sanayinin gerisinde kalmıştır. Ücretin katma değer içindeki payına bakıldığında ise 1955 ve 1979 yılları hariç dokuma sektöründeki pay sürekli olarak imalat sanayi ortalamasının üzerinde olmuştur. Bunu temel nedeni ise bu sektörün emek yoğun bir sektör özelliği taşımasıdır. Yani ücretin katma değer içindeki payının yüksekliği yüksek ücret ödemelerinden değil, çalıştırılan işçi sayısının yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. 1963-1980 döneminde ücretin katma değer içindeki payı ortalama olarak yüzde 38 iken, 1980 sonrasında bu ortalama hızla azalarak yüzde 26 civarlarına gerilemiştir. Mark-up oranları açısından benzer bir değerlendirme açısından yapıldığında ise, 1963-1980 döneminde yüzde 31 olan oranın, 1980 sonrasında yüzde 35'e yükseldiği görülmektedir. Bu veriler, ihracata dönük iktisat politikalarının izlendiği 1980 sonrası dönemde, zaten düşük ücret ödeyen sektörde bölüşüm ilişkilerinin emek aleyhine iyice bozulduğunu göstermektedir. Zaten 1980 sonrasında 17 yıllık dönemde reel ücret artışının sadece 3 kez imalat sanayi ortalamasının üzerinde olması da bu durumu pekiştirmektedir. Sendikal örgütlenmedeki uzun geçmişine rağmen bu sektördeki bölüşüm mücadelesinde grev türünden eylemlere diğer temel sektörlerle göre daha az başvurulmuştur. Dokuma sektörü grevler açısından ne ihracatı ne de karlılığı etkileyecek düzeyde bir bölüşüm mücadelesi yaşamıştır. Grevler nedeni ile ücretlerin yükseldiği yılların hemen ardından mark-up oranlarının da yükselmiş olması, sermayenin ücret artışlarını fiyatlara yansıtarak karlılığını koruduğunu göstermektedir. Yine grevler nedeni ile ücretlerin yükseldiği yıllarda sektörde

⁴) Tablolardaki reel ücret değişimi ve üretkenlik değişimi İTÜ öğretim üyelerinden sevgili Özlem Onaran'ın hesaplamalarından alınmıştır.

Üretkenliğin de artmış olması bölüşüm ilişkilerinde önemli bir değişiklik olmadığına işaret etmektedir. Tablo 10'daki veriler bu durumu açıkça ortaya koymakta, emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkilerinin genellikle sermaye lehinde seyrettiğini göstermektedir.

Gıda sektörü reel ücret artışlarının dokuma sektörüne göre görece daha iyi olduğu bir sektör. Ancak, ihraca dönük sektörlerden gıda sektöründe mark-up oranları genellikle imalat sanayi ortalamasının gerisinde olmakla birlikte, dokuma sektörüne göre daha yüksektir. Ücretin katma değer içindeki payı emek yoğun sektörlerden olan gıda sektöründe dokumaya göre daha düşük olup, genellikle imalat sanayi ortalamasının altında olmuştur. Ücretin katma değer içindeki payının imalat sanayi ortalamasının üstüne çıktığı yıllar ise 1970'li yılların ikinci yarısı ile 1990'lı yılların ilk yarısında olmuştur. Bu yıllar grevlerin de yoğunlaştığı yıllar özelliği taşımaktadır. Dokuma sektöründe olduğu gibi gıda sektöründe de grevler nedeni ile ücretin katma değer içindeki payının arttığı yılları izleyen yıllarda mark-up oranları artmıştır. Üretkenlik artışı açısından bakıldığında ise grevlerin yoğunlaştığı yıllarda genellikle üretkenlik de artmıştır. Yani bölüşüm mücadelesinde grevlere rağmen sermaye karlılığını sürdürmüştür. Ancak, dokuma sektörü gibi gıda sektörü sık ve yoğun şekilde grevleri yaşandığı bir sektör özelliği taşımamaktadır. Emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkileri hem mark-up hem de ücretin katma değer içindeki payı açısından dokuma sektörüne göre daha avantajlı olarak sermaye lehine gelişmiştir. Sendikal rgtlenme açısından uzun bir geçmişe sahip olmakla birlikte gıda sektörü de bölüşüm ilişkileri ve mücadelesi açısından bakıldığında dokuma sektörüne göre daha sert mücadelenin ve çatışmanın yaşandığı sektörlerden biri olma özelliği taşımaktadır. Grev sayısı sıralamasında ilk sıralarda yer alan gıda sektöründe greve katılan işçi sayısı yüksek değildir. Mark-up oranlarının grev sıralamasında son sıralarda yer alan dokumaya göre daha yüksek, ücretin katma değer içindeki payının ise daha düşük olması bu mücadelenin bölüşüm ilişkilerini emek lehine değiştirmede yeterli olmadığını göstermektedir.

İhracata dönük sektörlerden orman ürünleri ve mobilya imalatında reel ücretler özellikle 1950'li yıllarda ve 1970'li yılların başında imalat sanayi ortalamasının üzerinde olmuştur. Bu durum, bu sektörde reel ücret artışları açısından bile emek lehine olumlu bir gelişmenin sınırlılığını göstermektedir. Düşük cret ödenen bu sektörde ücretin katma değer içindeki payının imalat sanayiinin genellikle üstünde olması, mark-up oranlarının ise zaman zaman imalat sanayi ortalamasının üzerine çıkması dokuma sektörü ile benzeri özellikleri çağrıştırmaktadır. Kuşkusuz bu sektörde emek yoğun sektörlerden birini oluştırmaktadır. Sendikalaşma düzeyinin diğer iki sektöre göre oldukça düşük olduğu bu sektörde grev oranı

da yüksek olmayıp, sıralamanın altlarında. Grevci işçi sayısının da düşük olduğu sektörde ciddi bir bölüşüm mücadelesi yaşanmamıştır. En çok işçinin greve katıldığı üç yılın ikisinde ücretin katma değer içindeki payının azalmış olmasının yanı sıra üretkenlikte de önemli artış yaşanmış olması bu durumu pekiştirmektedir. Kuşkusuz bu da emek ile sermaye arasındaki bölüşüm mücadelesinde emeğin etkisiz kalmasının da önemli bir göstergesini oluşturmaktadır.

Özellikle 1980 öncesi ithal ikameci sanayileşme politikalarının izlendiği dönemde yukarıda değerlendirilen ihracata yönelik üç sektördeki mark-up oranları genellikle iç pazara yönelik üretim yapan sektörlerden düşük olmuştur. Emek ile sermaye arasındaki bölüşüm ilişkisini gösteren en önemli göstergelerden olan mark-up oranlarının bu özelliği imalat sanayi alt sektörlerinde iç pazara yönelik üretim yapan sektörlerin bölüşüm ilişkilerinde sermaye lehine daha avantajlı olanaklar sunduğunu ortaya koymaktadır. Dönem boyunca reel ücretlerin artmış olması ise bu gerçeği değiştirmemekte, tersine iç pazar için bir talep unsuru olarak ücretlere verimliliği aşmamak koşulu ile razı olunduğunu göstermektedir.

İç pazara yönelik sektörlerde bölüşüm mücadelesinde sendikal faaliyetlerin oldukça etkili olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Örneğin sendikalaşma düzeyinin yüksek olduğu ve en çok grevin yaşandığı metal sanayiinde mark-up oranları imalat sanayiinin üzerinde seyretmiştir. Küçük işyerlerinin egemen olduğu sektör emek yoğun özellik de taşıdığından ücretin katma değer içindeki payı yüksek olmuştur. Grevlerin yoğunlaştığı yıllarda zaman zaman ücretin katma değer içindeki payının düşmüş olması, bu süreçte reel ücretlerin düşmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Yani, bu sektördeki grevlere dayalı bölüşüm mücadelesi her zaman işçiler lehine işlememiştir. Ücretlerin yükseldiği dönemlerde ise üretkenlik de büyük artışların yaşanmış olması bu sektörde ücretlerin görece yüksekliği bölüşüm ilişkilerinin emek lehine seyrettiğini ifade etmemektedir.

Taş toprak ve cama dayalı üretimin yapıldığı sektörde mark-up oranları oldukça yüksektir. Bu sektördeki ücretlerin de görece yüksekliği bu sektörde bölüşüm ilişkilerinin emek lehine olduğunu göstermemekte, tersine sermayenin karlılığını arttırdığını göstermektedir. 1980'lere kadar nadir başvurulmuş grevlerde reel ücretler ve ücretin katma değer içindeki payı düşmüşken, üretkenlik artmıştır. Bu durum grevlerin sektörde bölüşüm ilişkilerini tersine çevirmede etkili olamadığını göstermektedir. 1970'li yıllarda yüzde 40'lara kadar gerileyen mark-up oranlarının 1980'li yıllarda yüzde 60'lara, 1990'lı yıllarda da yüzde 80'lerin üzerine çıkmış olması ise bunu açıkça ortaya koymaktadır. Benzeri durum, grev sıralamasında üst sıralarda yer alan kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik ürünleri imalatının yapıldığı sektör

için de geçerlidir. Mark-up oranlarının 1970'li yılların ikinci yarısında yüzde 35'lere düştüğü bu sektörde, oranlar 1980'lerde yüzde 50'lere, 1990'larda da yüzde 70'lere yükselmiştir. Böylece sermaye 1990'lardaki ücret artışlarını lehine çevirmiştir. Bazı sektörlerle göre daha yüksek ücretlerin ödendiği sektörlerden biri olma özelliğini taşısa da ücretin katma değer içindeki payının sürekli olarak azalması, bölüşüm ilişkilerinin de sermaye lehine çok çarpıcı bir şekilde geliştiğini göstermektedir. Tablo 15'teki bölüşüm ilişkilerini gösteren veriler bu durumu oldukça açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Bölüşüm ilişkileri açısından en çarpıcı örneği ise kimya, petrol, kömür, kauçuk ve plastik sanayi oluşturmaktadır. Hem sendikal örgütlenme hem de grev geleneğinin olduğu bu sektör bölüşüm ilişkilerinin tamamen sermaye lehine seyrettiği bir özellik taşımaktadır. Katma değerün ücretin katma değer içindeki payının en düşük olduğu sektörlerin başında gelen bu sektör aynı zamanda mark-up oranlarının da en yüksek olduğu sektörlerden biridir. Kuşkusuz, diğer sektörlerle göre ücretlerin de yüksek olduğu. Grev sıralamasında da üst sıralarda yer alan bu sektörde, grevlere rağmen en önemli ücret artışının yaşandığı tek yıl 1976 yılıdır. Diğer sektörlerde olduğu gibi bu sektörde de 1990'lı yılların başında grevler yoğunlaşmış ve reel ücretlerde artış yaşanmıştır. Ancak, ücretin katma değer içindeki payındaki büyük düşüşlerde önemli bir değişiklik olmamış, tersine mark-up oranları hızla yükselmiştir. Üretkenliğin de arttığı bu dönemde sendikal mücadele sonucunda grevler aracılığı ile bölüşüm ilişkilerinin emek lehine dönüştüğünü ortaya koyan hiçbir veri bulunmamaktadır. Tersine tüm veriler bölüşüm ilişkilerinin bu sektörde sermaye lehine devam ettiğini göstermektedir.

Sendikal mücadelenin oldukça gelişkin olduğu, sosyalist hareketin gelişimi ile birlikte işçi sınıfının daha sınıfsal perspektiften baktığı 1980 öncesi ile sendikal mücadelenin oldukça geriletildiği ve sosyalist hareketin etkisiz kılındığı 1980 sonrası birlikte değerlendirildiğinde, 1980 öncesinde reel ücretlerin iç pazarı ve sermayenin karlılığını tehdit etmeyecek düzeyde yükselmesine izin verildiği görülmektedir.⁵ İşçi sınıfı tarafından bölüşüm ilişkilerinin ve mücadelesinin gerçek anlamda yeniden yapılandırılmaya çalışıldığı 1970'li yılların ikinci yarısında ise emek lehine önemli gelişmeler yaşanmıştır. Kar oranlarının düştüğü bu yıllarda imalat sanayiindeki mark-up oranları da gerilemeye başlamış, 1967-1972 döneminde yüzde 47'ye çıkan oran, 1976-1980 döneminde yüzde 33'e gerilemiştir. Ücretin katma değer içindeki payı ise 1967-1972 döneminde yüzde 25 iken 1976-1980 döneminde yüzde 35'e yükselmiştir. Ücret artışlarının verimlilik artışını aştığı bu dönemde grevlerin de yoğunlaşmış

⁵) Bu duruma ilişkin oldukça anlamlı bir değerlendirme için bakınız Küçük, Y., Quo Vadimus Nereye Gidiyoruz, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1985.

olması bu bölüşüm ilişkilerinin artık işçi sınıfının mücadelesi tarafından yeniden yapılandırıldığını göstermektedir.⁶

Ancak sermayenin bu bölüşüm ilişkilerinin yeniden yapılandırılması mücadelesine ve isteğine tepkisi sert olmuş, bölüşüm ilişkilerinin mücadelesinin kuralları ve koşulları sermaye adına 12 Eylül 1980'deki askeri bir müdahale ile yeniden tanımlanmış, çalışma hayatına yönelik kurallar yeniden düzenlenmiş, sermaye için yüksek karlar sağlayacak bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu dönem hem reel ücretlerin geriletilmesi hem de mark-up oranlarının sürekli olarak yükselmesi nedeniyle sermayenin altın yılları olmuştur. Ancak, bölüşüm ilişkilerinden çok emeğin ekonomik konumunu gösteren reel ücretlerin işçi sınıfı aleyhine sürekli azaltılmasının bir sınırı ve bir maliyeti vardı. Dış pazarların tıkanıdığı, iç pazarlara ihtiyaç duyulmaya başlandığı 1980'li yılların sonunda reel ücretlerin yükseltilmesi gerekiyordu. İşçi eylemlerinin sendikalara rağmen canlanmaya başladığı bu dönemde seçimlerin de etkisi ile reel ücretler yükselirken, grevlerde de patlamalar meydana gelmeye başladı. Hem sermayenin, hem iktidardaki siyasal partinin seçim kaygısı ile reel ücretleri yükseltme zorunluluğu duyduğu bu dönem, sendikalar da işçi sınıfı nezdinde kaybettiği itibarı sağlamak için greve gitmekten çekinmedi. Grevlerin patlak verdiği bu dönemde dış pazarlarda tıkanmış olan, iç pazara ihtiyaç duyan sermayenin stoklarının da birikmiş olması sermayeyi işçi sınıfını grevlere zorlayan bir başka etken oldu. Böylece, bir yandan stoklar eritilecek, diğer yandan da bu süreç içinde işçilere ücret ödenmekten kurtulunmuş olunacaktı. Sendikalar ise hem güç ve güven tazeleyecekti. Bu koşullar altında reel ücretlerdeki artış geçmiş kayıpları telafi ederken, bölüşüm ilişkilerini tersine çevirmede yetersiz kaldı. Çünkü sermayenin karlılığını ve bölüşümdeki payının gösteren mark-up oranları da arttı. Hem kamu hem de özel kesim de mark-up oranlarının 1980'li yıllardan itibaren hızla yükselmiş olması ise bu durumu açıkça ortaya koyan önemli bölüşüm göstergesi olmaktadır. 1990'lı yılların ikinci yarısının başında ise ücretin katma değer içindeki payının ise tüm zamanların en düşük düzeylerinden birine inmiş olması ise bu bölüşüm ilişkisinin ne derece sermaye lehine dönmüş olduğunu gösteren bir başka önemli gösterge olmaktadır.

1980 sonrasındaki düzenlemenin eseri olan mevcut sendikal örgütlenme ve politikaların bölüşüm ilişkilerinde oldukça yetersiz kaldığı bu süreç, işçi sınıfının hem örgütlenme hem de sendikal politika açısından yeniden yapılanmasını gerektirmektedir. Bölüşüm ilişkilerinin emek lehine ne derecede dönüşeceğini belirleyecek olan bu yeniden yapılanmanın

⁶) Özellikle 1980 sonrası ücretlere yönelik gelişmeleri değerlendiren kaynaklar için bakınız: Boratav, K., 1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1991; Ansal, H.-Küçükçiftçi, S.-Onaran, Ö.-Orbay, B.Z, Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik, Tarih Vakfı/FES, İstanbul, 2000.

gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği ise emek ile sermaye arasındaki mücadeleye sınıfsal bakışa bağlı görünmektedir.

Tablo 1: İmalat Sanayiinde Mark-up Oranları ve Grevler 1950-1997 (%)

Yıl	İmalat Sanayi Mark-up	Grev sayısı*	Grevde Kaybolan İşgünü*	Özel Mark-up	Grev sayısı*	Grevde Kaybolan İşgünü*	Kamu Mark-up	Grev sayısı*	Grevde Kaybolan İşgünü*
1950	32,84	3		23,74			44,88		
1951	32,29	1		22,69			45,28		
1952	40,15	9		24,80			62,18		
1953	39,93	3		28,58			57,19		
1954	35,92	7		28,72			47,89		
1955	34,87	6		27,88			46,55		
1956	32,84	3		29,24			38,57		
1957	35,03	2		30,74			42,88		
1958	35,07	1		31,05			41,62		
1959	38,61	2		27,22			56,16		
1960	39,71			24,87			62,35		
1961	37,37	1		29,42			58,60		
1962	37,86	10		28,33			55,41		
1963	30,25	7	12.255	24,02	6	8.767	39,08	1	3.488
1964	31,47	81	192.842	24,58	75	181.354	42,02	6	11.488
1965	39,95	43	240.554	30,34	38	225.088	53,97	5	15.466
1966	38,83	39	409.809	30,19	34	380.095	51,00	5	29.714
1967	44,99	91	203.779	28,52	51	66.477	70,71	40	137.302
1968	47,18	59	191.727	27,44	50	137.302	80,87	9	54.425
1969	46,70	82	357.799	-	60	235.321	77,58	22	122.478
1970	49,48	111	260.068	28,49	61	139.363	84,28	50	120.705
1971	49,92	97	295.950	29,78	67	195.100	87,94	30	100.850
1972	47,68	14	147.585	31,61	10	129.594	80,46	4	17.991
1973	36,81	22	479.857	27,32	15	264.470	61,69	7	215.387
1974	36,24	45	470.078	25,18	23	213.996	57,09	22	256.082
1975	33,86	90	1.102.682	22,85	77	871.634	56,00	13	231.048
1976	33,16	105	1.768.201	35,76	83	1.368.735	28,55	22	399.466
1977	31,50	167	5.778.205	30,53	138	4.461.879	33,22	29	1.316.326
1978	34,47	175	1.598.905	37,69	148	1.445.427	28,39	27	153.478
1979	31,04	190	2.217.347	34,95	144	1.502.922	23,94	46	714.425
1980	34,27	227	5.408.618	35,88	197	4.054.024	31,90	30	1.354.594
1981	37,54	-	-	32,71	-	-	45,31	-	-
1982	37,13	-	-	34,38	-	-	41,32	-	-
1983	34,53	-	-	31,58	-	-	39,41	-	-
1984	31,09	4	4.947	30,77	1	2.695	31,64	3	2.252
1985	33,36	21	194.296	30,97	21	194.296	37,88	-	-
1986	47,15	21	234.940	38,05	21	234.940	71,42	-	-
1987	40,24	307	1.961.940	38,18	303	1.620.580	45,59	4	341.360
1988	45,82	156	1.892.655	39,75	147	838.566	64,02	9	1.054.089
1989	42,42	171	2.911.407	36,29	164	652.774	61,02	7	2.258.633
1990	44,00	458	3.466.550	40,75	438	2.102.700	53,39	20	1.363.850
1991	44,95	398	3.809.354	41,86	376	2.619.926	54,24	22	1.189.428
1992	48,38	98	1.153.578	45,46	50	391.949	58,29	48	761.629
1993	51,03	49	574.741	49,30	40	499.273	57,60	9	75.468
1994	53,62	36	242.589	53,09	24	212.036	55,58	12	30.553
1995	48,61	120	4.838.241	44,49	50	588.321	68,85	70	4.249.920
1996	45,98	38	274.322	42,64	31	195.071	61,16	7	79.251
1997	47,30	37	181.913		34	121.852		3	60.061

Kaynak: Petrol-İş, Petrol-İş Yıllığı '93-94, 1995, İstanbul; DİE, İstatistik Göstergeler 1923-1998, Ankara, 2001; ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri 1998, Ankara, 1999; Akkaya, Y., "Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık 1", Praksis, Sayı: 5, 2002.

*) Grev ve grevde kayıp işgünü sayıları tarım, hizmet ve sanayi sektörlerini kapsamaktadır.

Tablo 2: İmalat Sanayinde Ücret/Katma Değer Oranları ve Grevler 1950-1997

Yıl	İmalat Sanayi	Grev sayısı*	Grevde Kaybolan İşgünü*	Özel Ücret/Katma Değer	Grev sayısı*	Grevde Kaybolan İşgünü*	Kamu Ücret/Katma Değer	Grev sayısı*	Grevde Kaybolan İşgünü*
1950	32,23	3		31,75			32,70		
1951	31,75	1		32,34			31,34		
1952	28,98	9		33,17			26,34		
1953	29,94	3		31,19			29,03		
1954	31,39	7		30,86			31,90		
1955	30,36	6		30,20			30,54		
1956	31,90	3		29,66			34,45		
1957	30,88	2		29,24			32,91		
1958	31,13	1		31,19			31,05		
1959	28,97	2		33,43			25,21		
1960	28,61			35,59			23,75		
1961	30,39	1		33,85			27,20		
1962	30,54	10		33,43			27,99		
1963	31,27	7	12.255	32,33	6	8.767	30,32	1	3.488
1964	31,59	81	192.842	33,19	75	181.354	30,10	6	11.488
1965	28,15	43	240.554	38,00	38	225.088	26,02	5	15.466
1966	27,99	39	409.809	29,60	34	380.095	26,60	5	29.714
1967	25,54	91	203.779	31,09	51	66.477	21,58	40	137.302
1968	25,22	59	191.727	33,42	50	137.302	19,47	9	54.425
1969	25,16	82	357.799	31,31	60	235.321	19,95	22	122.478
1970	25,88	111	260.068	34,54	61	139.363	20,40	50	120.705
1971	25,45	97	295.950	33,92	67	195.100	18,81	30	100.850
1972	24,07	14	147.585	29,75	10	129.594	18,81	4	17.991
1973	28,21	22	479.857	32,02	15	264.470	22,33	7	215.387
1974	27,67	45	470.078	34,00	23	213.996	21,39	22	256.082
1975	30,03	90	1.102.682	36,23	77	871.634	23,96	13	231.048
1976	34,28	105	1.768.201	29,75	83	1.368.735	42,49	22	399.466
1977	37,07	167	5.778.205	35,06	138	4.461.879	40,09	29	1.316.326
1978	36,07	175	1.598.905	31,22	148	1.445.427	45,68	27	153.478
1979	38,27	190	2.217.347	32,20	144	1.502.922	50,13	46	714.425
1980	30,71	227	5.408.618	27,57	197	4.054.024	35,34	30	1.354.594
1981	27,06	-	-	27,72	-	-	26,27	-	-
1982	25,11	-	-	26,30	-	-	23,55	-	-
1983	24,84	-	-	25,99	-	-	23,26	-	-
1984	23,48	4	4.947	23,84	1	2.695	22,88	3	2.252
1985	21,23	21	194.296	22,83	21	194.296	18,62	-	-
1986	16,07	21	234.940	18,17	21	234.940	12,90	-	-
1987	17,30	307	1.961.940	17,43	303	1.620.580	17,01	4	341.360
1988	15,42	156	1.892.655	16,66	147	838.566	13,01	9	1.054.089
1989	18,95	171	2.911.407	19,68	164	652.774	17,62	7	2.258.633
1990	21,80	458	3.466.550	21,77	438	2.102.700	21,87	20	1.363.850
1991	25,01	398	3.809.354	23,64	376	2.619.926	28,00	22	1.189.428
1992	22,48	98	1.153.578	20,52	50	391.949	27,22	48	761.629
1993	20,71	49	574.741	18,52	40	499.273	27,06	9	75.468
1994	16,11	36	242.589	13,62	24	212.036	23,91	12	30.553
1995	15,29	120	4.838.241	14,85	50	588.321	16,65	70	4.249.920
1996	17,13	38	274.322	17,58	31	195.071	15,68	7	79.251
1997	16,85	37	181.913		34	121.852		3	60.061

Kaynak: Petrol-İş, Petrol-İş Yıllığı '93-94, 1995, İstanbul; DİE, İstatistik Göstergeler 1923-1998, Ankara, 2001; ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri 1998, Ankara, 1999; Akkaya, Y., "Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık 1", Praksis, Sayı: 5, 2002.

*) Grev ve grevde kayıp işgünü sayıları tarım, hizmet ve sanayi sektörlerini kapsamaktadır.

Tablo 3: İmalat Sanayinde Sömürü Oranı ve Grevler

Yıl	Grev Sayısı*	Greve Katılan İşçi Sayısı*	Grevde Kayıp İşgünü*	İmalat Sanayinde Mark-up	İmalat Sanayinde Ücret/Katma Değer	Kar Haddi	Sömürü Oranı	Emek Verimliliği Artış Oranı	Kişi Başına Ödenen Ücret Endeksi
1963	8	1.514	19.739	30,25	31,27	0.1589	1.9481		100
1964	83	6.640	238.261	31,47	31,59	0.1601	1.8688		106
1965	46	6593	336.836	39,95	28,15	0.2060	2.2881	100	115
1966	42	11.414	430.104	38,83	27,99	0.2060	2.3591	119	118
1967	101	9.499	350.037	44,99	25,54	0.2363	2.6783	138	122
1968	54	5.289	174.905	47,18	25,22	0.2151	2.3370	132	128
1969	77	12.601	235.134	46,70	25,16	0.2506	2.8333	155	129
1970	72	21.158	220.189	49,48	25,88	0.2291	2.3799	158	142
1971	78	10.916	476.116	49,92	25,45	0.2331	2.4710	166	154
1972	48	14.879	659.362	47,68	24,07	0.2111	2.1700	155	156
1973	55	12.286	671.135	36,81	28,21	0.1612	1.7933	116	150
1974	110	25.546	1.109.401	36,24	27,67	0.1558	1.7663	198	163
1975	116	13.708	668.797	33,86	30,03	0.1595	2.0754	244	184
1976	58	7.240	325.830	33,16	34,28	0.1488	1.6803	210	233
1977	59	15.682	1.397.124	31,50	37,07	0.1416	1.5080	239	245
1978	87	9.748	426.127	34,47	36,07	0.1348	1.2839	209	248
1979	126	21.011	1.147.721	31,04	38,27	0.0893	0.7521	149	251
1980	220	84.832	1.303.253	34,27	30,71	0.1198	1.2257	147	193
1981	-	-	-	37,54	27,06	0.1692	1.6644	175	207
1982	-	-	-	37,13	25,11	0.1754	1.7807	196	211
1983	-	-	-	34,53	24,84	0.1663	1.8104	193	200
1984	4	561	4.947	31,09	23,48	0.1569	2.0016	174	177
1985	21	2.410	194.296	33,36	21,23	0.1791	2.4156	194	169
1986	21	7.926	234.940	47,15	16,07	0.2424	3.5941	251	163
1987	307	29.734	1.961.940	40,24	17,30	0.2168	3.4282	259	175
1988	156	30.057	1.892.655	45,82	15,42	0.2501	3.8873	270	165
1989	171	39.435	2.911.407	42,42	18,95	0.2332	2.9527	279	207
1990	458	166.306	3.466.550	44,00	21,80	0.2287	2.4855	312	266
1991	368	164.968	3.809.354	44,95	25,01	0.2260	2.4181	393	326
1992	98	62.189	1.153.578	48,38	22,48	0.2290	3.0095	437	309
1993	49	6.908	574.741	51,03	20,71	0.2258	3.4819	502	314
1994	36	4.782	242.589	53,62	16,11	0.2663	4.3789	481	252

Kaynak: Altıok, M., "İmalat Sanayinde Sömürü Oranı 1963-1994", ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 2, 1998; ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri 1998, Ankara, 1999.

*) Tüm sektörlerde (tarım, sanayi ve hizmet). Yıllara göre oransal farklılıklar göstermekle birlikte Türkiye'de grevlerdeki kayıp işgününün büyük bir bölümünü sanayi sektöründe meydana gelen grevler oluşturmaktadır. Örneğin 1984-1994 döneminde grevlerde kaybolan işgününün yaklaşık % 89'u sanayi sektöründe meydana gelmiştir.

Tablo 4: Kamu ve Özel İmalat Sanayiinde Mark-up, Ücret/Katma Değer Oranları ve Reel Ücretler %

Yıl	Özel'de Mark-up	Özel'de Ücret/Katma	Özelde Reel Ücret (Değişim %)	Kamu'da Mark-up	Kamu'da Ücret/Katma	Kamuda Reel Ücret (Değişim %)
1950	23,74	31,75	-	44,88	32,70	-
1951	22,69	32,34	13,6	45,28	31,34	4,0
1952	24,80	33,17	8,4	62,18	26,34	8,5
1953	28,58	31,19	5,1	57,19	29,03	12,9
1954	28,72	30,86	3,0	47,89	31,90	0,7
1955	27,88	30,20	1,9	46,55	30,54	-4,6
1956	29,24	29,66	13,4	38,57	34,45	0,2
1957	30,74	29,24	10,5	42,88	32,91	3,5
1958	31,05	31,19	4,0	41,62	31,05	0,1
1959	27,22	33,43	-1,2	56,16	25,21	7,3
1960	24,87	35,59	6,4	62,35	23,75	3,5
1961	29,42	33,85	1,9	58,60	27,20	2,7
1962	28,33	33,43	-0,5	55,41	27,99	11,4
1963	24,02	32,33	4,3	39,08	30,32	-6,6
1964	24,58	33,19	7,4	42,02	30,10	6,4
1965	30,34	38,00	8,1	53,97	26,02	8,0
1966	30,19	29,60	0,9	51,00	26,60	4,7
1967	28,52	31,09	3,9	70,71	21,58	3,0
1968	27,44	33,42	10,9	80,87	19,47	-1,2
1969	-	31,31	5,8	77,58	19,95	10,9
1970	28,49	34,54	1,7	84,28	20,40	7,5
1971	29,78	33,92	13,3	87,94	18,81	0,8
1972	31,61	29,75	-6,4	80,46	18,81	-4,8
1973	27,32	32,02	4,7	61,69	22,33	3,4
1974	25,18	34,00	6,0	57,09	21,39	11,8
1975	22,85	36,23	11,8	56,00	23,96	14,3
1976	35,76	29,75	21,7	28,55	42,49	33,5
1977	30,53	35,06	7,1	33,22	40,09	2,2
1978	37,69	31,22	2,2	28,39	45,68	-0,1
1979	34,95	32,20	-0,6	23,94	50,13	3,1
1980	35,88	27,57	-27,7	31,90	35,34	-16,6
1981	32,71	27,72	7,2	45,31	26,27	9,9
1982	34,38	26,30	6,3	41,32	23,55	-1,6
1983	31,58	25,99	-3,5	39,41	23,26	-8,4
1984	30,77	23,84	-8,4	31,64	22,88	-15,7
1985	30,97	22,83	-2,5	37,88	18,62	-8,1
1986	38,05	18,17	-2,5	71,42	12,90	-3,7
1987	38,18	17,43	7,1	45,59	17,01	7,7
1988	39,75	16,66	-4,7	64,02	13,01	-6,9
1989	36,29	19,68	16,9	61,02	17,62	48,5
1990	40,75	21,77	22,3	53,39	21,87	18,8
1991	41,86	23,64	24,0	54,24	28,00	41,4
1992	45,46	20,52	-7,7	58,29	27,22	3,3
1993	49,30	18,52	2,9	57,60	27,06	2,1
1994	53,09	13,62	-23,5	55,58	23,91	-10,5
1995	44,49	14,85	-1,5	68,85	16,65	-20,4
1996	42,64	17,58		61,16	15,68	

Kaynak: DİE, Aralık 1991'de Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, Ankara, 1991; DİE, İstatistik Göstergeler 1923-1998, Ankara, 2001

Not: Özel İmalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri; kamuda 1960-1962 döneminde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri, sonrasında ise tamamı.

Tablo 5 : İmalat Sanayiinde Reel Ücretler İndeksi

Yıl	İmalat Sanayi	Gıda	Dokuma	Orman Mobilya	Kağıt	Kimya	Taş Toprak	Metal Ana	Metal Esya
1950	0,0098	0,006	0,010	0,014	0,013	0,012	0,014	0,014	0,011
1951	0,0088	0,005	0,010	0,013	0,012	0,012	0,012	0,012	0,010
1952	0,0085	0,005	0,009	0,012	0,012	0,011	0,011	0,011	0,010
1953	0,0120	0,007	0,013	0,017	0,016	0,015	0,017	0,015	0,014
1954	0,0117	0,007	0,012	0,016	0,015	0,015	0,016	0,017	0,013
1955	0,0114	0,007	0,012	0,017	0,013	0,015	0,015	0,017	0,013
1956	0,0119	0,007	0,012	0,017	0,016	0,017	0,016	0,016	0,013
1957	0,0125	0,008	0,013	0,018	0,016	0,018	0,016	0,014	0,013
1958	0,0111	0,007	0,012	0,018	0,012	0,014	0,015	0,013	0,011
1959	0,0117	0,007	0,012	0,018	0,015	0,015	0,015	0,013	0,012
1960	0,0128	0,008	0,013	0,022	0,017	0,017	0,016	0,015	0,013
1961	0,0137	0,008	0,013	0,020	0,018	0,020	0,017	0,016	0,015
1962	0,0149	0,009	0,014	0,022	0,020	0,023	0,019	0,020	0,016
1963	0,0155	0,010	0,014	0,023	0,021	0,026	0,020	0,019	0,015
1964	0,0163	0,010	0,015	0,027	0,022	0,026	0,022	0,020	0,016
1965	0,0177	0,013	0,016	0,027	0,024	0,029	0,022	0,020	0,015
1966	0,0186	0,013	0,017	0,025	0,026	0,032	0,023	0,023	0,016
1967	0,0196	0,013	0,018	0,028	0,030	0,034	0,025	0,023	0,017
1968	0,0210	0,014	0,019	0,026	0,032	0,035	0,028	0,024	0,019
1969	0,0237	0,016	0,022	0,027	0,032	0,042	0,031	0,026	0,021
1970	0,0244	0,016	0,024	0,026	0,031	0,042	0,033	0,025	0,022
1971	0,0260	0,017	0,029	0,033	0,026	0,042	0,032	0,025	0,024
1972	0,0252	0,016	0,024	0,021	0,027	0,047	0,033	0,027	0,024
1973	0,0281	0,017	0,026	0,023	0,034	0,051	0,035	0,030	0,025
1974	0,0263	0,017	0,024	0,033	0,032	0,043	0,034	0,025	0,026
1975	0,0331	0,020	0,043	0,033	0,042	0,044	0,043	0,033	0,033
1976	0,0415	0,028	0,029	0,034	0,054	0,071	0,049	0,048	0,042
1977	0,0449	0,030	0,035	0,026	0,058	0,077	0,048	0,051	0,045
1978	0,0442	0,030	0,035	0,027	0,060	0,074	0,051	0,046	0,043
1979	0,0396	0,033	0,033	0,033	0,057	0,056	0,044	0,039	0,036
1980	0,0286	0,025	0,028	0,022	0,038	0,035	0,031	0,032	0,026
1981	0,0298	0,027	0,027	0,027	0,035	0,032	0,033	0,038	0,030
1982	0,0281	0,024	0,023	0,024	0,040	0,030	0,038	0,036	0,030
1983	0,0267	0,024	0,021	0,020	0,035	0,028	0,032	0,036	0,029
1984	0,0239	0,020	0,020	0,018	0,030	0,025	0,032	0,033	0,029
1985	0,0232	0,019	0,021	0,018	0,029	0,024	0,030	0,032	0,029
1986	0,0228	0,018	0,020	0,017	0,027	0,026	0,024	0,034	0,026
1987	0,0251	0,021	0,020	0,016	0,028	0,034	0,024	0,033	0,029
1988	0,0227	0,018	0,019	0,016	0,022	0,032	0,026	0,027	0,026
1989	0,0288	0,025	0,022	0,021	0,032	0,042	0,035	0,039	0,031
1990	0,0380	0,033	0,025	0,026	0,046	0,053	0,045	0,061	0,045
1991	0,0527	0,042	0,037	0,040	0,053	0,071	0,053	0,103	0,064
1992	0,0533	0,045	0,033	0,037	0,050	0,073	0,057	0,114	0,072
1993	0,0575	0,047	0,037	0,037	0,043	0,083	0,059	0,107	0,083
1994	0,0415	0,036	0,025	0,031	0,034	0,061	0,046	0,074	0,063
*1995	0,0393	0,032	0,025	0,027	0,029	0,061	0,055	0,059	0,063

Kaynak: Reel ücret değişimi ve üretkenlik değişimi verilerinde olduğu gibi bu tablodaki veriler de Özlem Onaran'ın hesaplamalarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

*) Geçici

Tablo 6: İmalat Sanayiinde Reel Ücret Değişimi %

Yıl	Toplam	Gıda	Dokuma	Orman	Kağıt	Kimya	Taş	Metal Ana	Metal Eşya
1950	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1951	8,5	1,5	21,0	16,3	12,3	14,4	4,3	3,7	5,8
1952	7,2	12,4	3,5	-0,2	10,5	-0,9	1,4	0,3	5,6
1953	7,6	5,3	10,5	9,3	3,9	11,4	17,5	7,1	8,8
1954	0,8	5,3	-3,2	-2,4	-4,4	-0,0	-4,5	15,6	0,2
1955	-1,1	0,5	-4,5	5,6	-9,8	2,4	-3,2	2,6	-0,1
1956	7,8	7,6	8,1	8,3	23,0	16,2	11,4	-5,6	7,2
1957	6,6	6,1	8,6	7,2	4,7	6,0	1,2	-8,6	1,2
1958	1,9	2,7	5,2	11,1	-14,6	-7,3	6,9	2,8	-4,2
1959	2,7	6,5	-3,6	-1,3	23,1	5,3	-3,4	-0,8	7,4
1960	5,6	4,3	3,3	18,2	6,8	9,6	6,8	11,2	5,9
1961	1,5	-1,4	0,5	-12,0	5,1	9,4	1,2	4,1	1,9
1962	4,8	1,3	2,9	3,3	4,4	8,2	7,2	18,0	3,4
1963	0,4	12,1	-5,5	1,1	1,8	12,5	-0,6	-8,5	-9,5
1964	6,4	2,4	6,1	6,0	4,8	1,2	11,5	13,4	13,6
1965	8,1	20,1	5,2	5,5	7,0	8,2	1,6	0,5	-1,8
1966	2,9	-1,1	3,1	0,9	3,6	2,6	3,8	10,3	2,6
1967	3,0	1,2	2,4	1,5	5,8	4,9	5,7	-1,0	2,5
1968	4,8	7,8	1,3	1,1	2,5	4,0	7,5	4,0	4,8
1969	7,6	8,1	7,5	2,4	-0,8	10,9	7,1	5,0	7,1
1970	3,7	4,9	3,8	-0,6	-3,1	4,5	3,0	2,2	3,2
1971	8,2	1,5	26,6	25,8	-9,4	3,1	-2,1	-3,5	10,3
1972	-5,9	-6,5	-15,6	-24,7	3,5	4,1	4,4	-0,3	-3,9
1973	3,9	2,7	4,4	9,6	10,8	-2,5	1,9	0,3	-1,0
1974	8,1	2,5	17,4	29,6	4,9	18,5	6,8	12,0	5,1
1975	13,0	24,1	1,6	-0,9	18,9	-3,7	15,9	15,6	13,6
1976	27,0	41,7	-0,9	26,7	9,7	41,3	27,6	28,2	26,1
1977	5,0	1,3	15,1	1,8	14,9	1,6	5,2	1,8	5,7
1978	1,2	-2,0	2,0	-3,1	28,2	1,3	0,0	-1,2	2,1
1979	1,2	6,9	0,1	23,8	-14,1	4,8	-8,8	2,9	-1,1
1980	-23,2	-27,2	-22,2	-37,3	-23,2	-25,7	-23,9	-14,2	-20,5
1981	7,2	13,1	6,8	5,0	-7,4	3,2	8,8	6,9	6,9
1982	2,1	-2,1	3,9	1,1	15,8	1,4	15,6	-3,2	2,1
1983	-5,4	-4,4	-1,6	-7,2	-9,8	-6,5	-9,2	-4,8	-5,6
1984	-11,5	-15,0	-10,7	-9,1	-14,7	-9,2	-6,1	-13,0	-9,8
1985	-4,8	-6,4	-5,5	-12,0	-5,6	-5,6	5,0	-10,3	-3,0
1986	-3,1	-5,7	0,9	-1,3	-5,7	1,6	-13,6	-0,2	-4,9
1987	7,1	5,6	4,7	10,0	11,8	8,9	4,3	4,0	11,1
1988	-5,6	-12,6	-0,7	-3,1	-11,6	-1,7	0,1	-6,8	-7,0
1989	25,4	36,0	9,6	24,3	48,1	32,8	24,8	43,8	21,7
1990	20,9	28,9	8,0	20,3	14,0	23,6	40,2	15,7	21,9
1991	29,9	28,5	36,8	35,2	17,8	23,6	8,5	55,8	26,5
1992	-5,1	6,3	-17,3	-8,0	-2,2	-0,9	2,1	-3,5	-3,7
1993	1,7	2,3	4,0	8,2	-1,4	1,0	-1,0	-2,6	4,5
1994	-19,8	-16,4	-22,8	-23,5	-18,2	-13,2	-22,0	-16,9	-22,2
*1995	-10,3	-15,4	-5,7	-19,3	-10,1	-6,3	-3,5	-25,5	-2,9

Kaynak: Bu tablodaki veriler Özlem Onaran'ın hesaplamalarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

*) Geçici

Tablo 7: Kamu Kesimi İmalat Sanayiinde Reel Ücret Değişimi %

Yıl	Toplam	Gıda	Dokuma	Orman	Kağıt	Kimya	Taş Toprak	Metal Ana	Metal Eşya
1950	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1951	4,0	-8,8	23,1	9,7	2,2	3,3	-5,5	1,6	4,5
1952	8,5	17,6	4,2	-1,8	13,6	-13,3	-12,5	-0,7	6,4
1953	12,9	13,6	15,4	15,2	3,1	37,6	66,1	9,6	8,9
1954	0,7	8,6	-7,5	-2,4	-5,1	-9,4	-17,0	15,9	0,4
1955	-4,6	-0,9	-11,5	-0,7	-24,9	-0,5	-7,5	1,1	-1,6
1956	0,2	-8,6	6,9	10,2	37,4	21,0	8,8	-4,5	8,5
1957	3,5	6,6	5,3	0,9	13,5	-7,3	-5,6	-10,5	-0,6
1958	0,1	3,2	1,5	9,4	-9,1	-8,3	14,1	2,5	-6,5
1959	7,3	5,6	8,8	13,5	10,1	3,8	-10,2	1,4	12,5
1960	3,5	0,9	2,6	-4,3	9,7	3,4	6,7	11,5	1,9
1961	2,7	0,8	3,5	7,8	0,6	4,5	3,8	3,4	4,0
1962	11,4	11,7	9,3	-2,2	2,0	48,9	11,8	21,9	2,6
1963	-6,6	-3,9	-12,5	10,2	8,8	-7,9	-10,6	-10,2	-8,2
1964	6,4	-1,0	9,6	4,4	8,6	-4,2	27,6	16,4	15,9
1965	8,0	17,9	3,3	12,9	7,3	17,2	1,7	-1,1	-2,6
1966	4,7	5,3	3,1	-1,6	2,0	-2,3	3,3	11,7	4,1
1967	3,0	-0,9	3,8	0,4	10,2	9,3	5,8	-3,9	6,9
1968	-1,2	11,5	-3,3	-3,3	0,4	0,8	11,7	5,1	-29,5
1969	10,9	8,3	10,1	6,5	-5,0	9,8	-0,1	6,4	35,4
1970	7,5	5,4	8,8	4,6	-5,6	3,7	-0,6	4,7	21,2
1971	0,8	-3,8	13,7	-2,3	0,8	0,1	-7,1	-4,7	2,0
1972	-4,8	-6,8	-13,4	-11,5	-5,0	11,9	4,3	2,1	-0,1
1973	3,4	2,4	-5,1	6,6	23,5	-8,6	6,3	-0,4	2,5
1974	11,8	12,8	16,2	39,8	2,2	17,2	0,9	15,2	4,7
1975	14,3	12,0	13,8	3,4	19,6	5,4	36,6	14,8	16,5
1976	33,5	53,9	3,8	38,7	17,7	28,3	6,9	25,4	23,3
1977	2,2	-0,3	8,9	-7,8	22,3	5,6	6,9	-9,7	17,9
1978	-0,1	-4,0	-7,4	-1,6	32,8	18,3	3,4	-4,1	-6,5
1979	3,1	-4,4	-0,6	12,3	-15,8	-1,1	-2,1	19,6	18,1
1980	-16,6	-20,3	-10,4	-31,1	-24,0	-23,6	-14,0	-8,9	-13,0
1981	9,9	18,9	15,0	23,8	-12,2	-0,2	-4,9	6,8	4,5
1982	-1,6	-5,0	10,1	-0,1	14,7	-5,6	15,9	-4,3	-3,4
1983	-8,4	-2,0	-11,4	-16,6	-11,6	-15,6	-12,8	-6,6	-12,5
1984	-15,7	-19,0	-16,5	-11,1	-16,1	-9,4	-8,8	-15,1	-14,3
1985	-8,1	-9,7	-4,7	-11,6	-7,9	-5,4	8,6	-10,7	-14,1
1986	-3,7	-4,5	-2,9	-1,3	-10,9	-1,6	-19,1	0,8	-2,0
1987	7,7	5,4	14,1	9,4	4,6	10,8	2,4	2,2	12,9
1988	-6,9	-18,1	10,3	-2,3	-17,9	-8,7	13,2	-5,6	-6,7
1989	48,5	63,0	23,3	45,4	81,4	58,7	8,7	59,5	34,8
1990	18,8	19,9	9,3	14,2	30,1	17,2	59,1	12,8	14,3
1991	41,4	42,4	42,5	57,8	11,1	29,4	13,3	66,4	31,2
1992	3,3	11,1	-10,2	9,6	7,3	1,6	11,5	-1,1	5,8
1993	2,1	0,1	7,6	6,2	8,6	2,7	5,4	-4,3	11,2
1994	-10,5	-9,8	-6,5	-12,7	-12,6	-5,5	-21,0	-13,8	-10,4
*1995	-20,4	-20,8	-6,8	-13,4	-9,0	(21,9)	-13,3	-27,7	-20,2

Kaynak: Bu tablodaki veriler Özlem Onaran'ın hesaplamalarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

*) Geçici

Tablo 8: Özel Kesim İmalat Sanayiinde Reel Ücret Değişimi %

Yıl	Toplam	Gıda	Dokuma	Orman	Kağıt	Kimya	Tas	Metal Ana	Metal Esya
1950	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1951	13,6	10,6	17,4	25,0	33,8	17,9	7,1	8,2	22,1
1952	8,4	8,9	7,2	1,4	5,1	2,5	4,7	34,2	0,7
1953	5,1	1,2	8,7	3,8	5,2	3,7	12,0	-12,1	11,2
1954	3,0	7,6	1,2	-2,2	-3,3	5,0	-1,8	0,0	0,6
1955	1,9	-1,1	1,6	11,3	11,3	2,5	-2,4	7,4	8,4
1956	13,4	12,9	9,4	6,7	8,6	14,5	11,0	3,0	5,2
1957	10,5	5,3	11,7	11,2	-4,9	9,6	1,6	21,0	9,2
1958	4,0	2,0	7,3	11,2	-21,5	-6,7	2,9	12,7	0,8
1959	-1,2	5,8	-9,0	-8,4	41,7	5,5	-0,7	-6,8	-2,1
1960	6,4	9,5	3,0	39,8	3,6	10,5	6,3	4,8	14,3
1961	1,9	-1,1	-0,2	-25,7	10,4	10,2	0,6	9,0	-0,7
1962	-0,5	-12,9	0,2	7,5	9,8	-5,6	5,6	2,1	4,7
1963	4,3	34,4	-4,2	-8,4	-7,0	15,6	2,3	-5,5	-11,0
1964	7,4	6,2	5,4	9,2	-0,9	6,8	6,9	12,0	11,9
1965	8,1	25,1	5,7	-3,2	6,5	5,3	1,5	4,2	-1,0
1966	0,9	-13,4	3,3	5,2	6,2	5,2	3,4	1,8	1,8
1967	3,9	5,3	2,4	3,6	-0,8	5,2	5,3	11,1	0,2
1968	10,9	1,5	4,1	5,4	6,4	5,5	4,2	2,8	30,5
1969	5,8	8,9	7,6	0,3	4,5	11,2	12,1	6,5	-4,4
1970	1,7	4,9	3,0	-2,8	-1,2	4,8	5,1	-0,3	-5,3
1971	13,3	11,7	31,5	45,4	-19,8	2,2	-0,7	2,6	15,1
1972	-6,4	-6,9	-16,2	-30,8	15,4	2,6	4,8	-1,7	-5,5
1973	4,7	5,1	8,1	10,9	-1,5	0,4	0,6	2,5	-1,8
1974	6,0	-10,5	17,7	22,8	7,5	18,9	9,0	7,8	5,5
1975	11,8	42,1	-2,3	-3,1	18,0	-6,6	9,9	14,0	12,6
1976	21,7	17,4	-1,5	19,6	1,1	45,4	35,0	27,6	27,4
1977	7,1	-0,3	17,6	8,8	3,1	-0,9	4,8	35,8	1,9
1978	2,2	7,2	4,8	-3,9	21,0	-7,4	-0,8	3,9	5,0
1979	-0,6	31,0	0,2	32,1	-12,0	8,0	-10,6	-25,0	-8,0
1980	-27,7	-38,5	-25,2	-40,2	-21,1	-27,3	-26,6	-28,9	-22,8
1981	7,2	6,2	5,6	-8,6	2,3	5,7	13,6	7,6	9,2
1982	6,3	6,2	2,5	4,4	19,8	6,3	15,7	6,3	5,2
1983	-3,5	-8,9	1,3	-1,1	-7,2	-2,5	-8,2	-1,2	-3,2
1984	-8,4	-6,2	-9,1	-7,2	-13,9	-8,7	-5,5	-7,3	-8,2
1985	-2,5	-0,7	-5,3	-10,6	-2,1	-6,1	4,3	-7,3	0,3
1986	-2,5	-6,2	1,5	-2,4	-1,0	3,1	-12,2	-0,7	-5,4
1987	7,1	6,2	3,1	10,5	16,9	8,2	4,8	8,4	10,5
1988	-4,7	-7,1	-2,3	-2,1	-8,0	1,1	-2,6	-7,6	-7,1
1989	16,9	14,9	7,8	12,7	30,4	24,3	28,9	22,8	18,9
1990	22,3	38,8	8,0	24,1	3,2	26,1	36,6	14,6	24,7
1991	24,0	15,4	34,7	17,3	22,9	20,5	7,2	29,3	25,7
1992	-7,7	1,3	-17,4	-10,7	-7,5	-1,8	0,3	-10,8	-4,9
1993	2,9	5,9	4,3	14,3	-7,8	0,2	-0,5	7,6	3,6
1994	-23,5	-22,1	-25,3	-29,8	-20,6	-16,8	-21,5	-24,6	-24,6
*1995	-1,5	-4,8	-1,8	-11,0	-6,9	2,5	-1,6	1,4	1,6

Kaynak: Bu tablodaki veriler Özlem Onaran'ın hesaplamalarından yararlanılarak düzenlenmiştir.

*) Geçici

Tablo 9: 1963-1999 Döneminde Ücretli Emek ve Sendikalaşma Düzeyi

Yıl	Toplam Ücretli Sayısı (I)	Sigortalı İşçi Sayısı (II)	Resmi Verilere Göre Sendikalı İşçi Sayısı (III)	Gerçek Sendikalı İşçi Sayısı (IV)	TİS'den Yararlanan İşçi Sayısı (V)	IV/I %	IV/II %	V/I
1963	2.741.795	710.820	295.710	446.092	9.462	16,3	62,8	5,2
1964	2.886.100	765.317	338.769	489.355	436.762	17,0	63,9	5,4
1965	3.038.000	921.458	360.285	535.904	171.859	17,6	58,2	5,6
1966	3.129.140	991.510	374.058	591.260	334.388	18,9	59,6	6,0
1967	3.223.014	1.069.387	824.680	645.096	188.765	20,0	60,3	6,4
1968	3.319.705	1.206.175	1.059.928	707.485	418.297	21,3	58,7	6,8
1969	3.419.296	1.261.856	1.193.908	766.952	244.000	22,4	60,8	7,1
1970	4.173.000	1.313.500	2.088.219	819.373	550.951	19,6	62,4	7,5
1971	4.298.190	1.404.816	2.362.787	858.809	342.255	20,0	61,1	7,6
1972	4.427.136	1.525.012	2.672.857	889.433	426.000	20,1	58,3	7,7
1973	4.559.950	1.649.079	2.658.393	910.071	443.210	20,0	55,2	7,6
1974	4.696.748	1.799.998	2.878.624	925.133	601.779	19,7	51,4	7,5
1975	5.387.000	1.823.338	3.328.633	930.336	300.518	17,3	51,0	7,4
1976	5.537.836	2.017.875	3.269.356	924.124	476.000	16,7	45,8	7,2
1977	5.692.895	2.191.251	3.807.577	911.152	590.098	16,0	41,6	6,9
1978	5.852.296	2.206.056	3.897.290	918.477	484.000	15,7	41,6	6,8
1979	6.016.161	2.152.411	5.465.109	966.790	314.000	16,1	44,9	7,0
1980	6.162.000	2.204.802	5.721.074	1.049.250	330.000	17,0	47,6	7,5
1981	6.316.050	2.228.439	-	1.128.465	465.353	17,9	50,6	7,8
1982	6.473.951	2.264.788	-	1.188.749	1.169.804	18,4	52,5	8,1
1983	6.635.800	2.237.245	-	1.247.275	261.804	18,8	53,6	8,3
1984	6.801.695	2.439.016	1.247.744	1.428.668	340.095	19,5	54,5	8,6
1985	6.978.000	2.607.865	1.594.577	1.519.584	910.810	20,3	54,4	9,0
1986	7.138.494	2.815.230	1.937.120	1.582.101	707.230	20,8	52,6	9,2
1987	7.302.679	2.878.925	1.977.066	1.600.779	923.093	20,6	52,1	9,1
1988	7.470.641	3.140.071	2.120.667	1.589.867	629.303	19,9	47,4	8,7
1989	7.642.466	3.271.013	2.277.898	1.579.397	829.341	19,4	45,2	8,4
1990	8.991.000	3.446.502	1.921.441	1.563.880	483.852	16,3	42,5	8,2
1991	9.242.748	3.598.315	2.076.679	1.533.867	1.089.549	15,5	39,8	7,8
1992	9.501.545	3.796.702	2.190.792	1.472.886	450.906	14,4	36,2	7,2
1993	9.767.588	3.976.202	2.341.979	1.405.970	1.068.289	13,4	32,8	6,6
1994	10.041.081	4.202.616	2.609.969	1.344.764	227.880	12,4	29,6	5,9
1995	10.322.231	4.410.744	2.660.624	1.304.189	765.928	11,7	27,3	5,3
1996	10.611.253	4.624.330	2.695.627	1.259.234	515.840	10,9	25,1	4,6
1997	10.908.368	5.066.745	2.713.839	1.205.865	841.518	10,1	21,8	7,7
1998	11.213.803	5.558.582	2.856.330	1.132.847	219.434	9,2	18,6	1,9
1999	11.527.789	5.850.000	2.987.975	1.056.292	828.458	8,3	16,3	7,1

Kaynak: ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri; Petrol-İş, '97-'99 Yıllığı, İstanbul, 2000; Petrol-İş, '91 Yıllığı, İstanbul, 1992; Petrol-İş, '86 Yıllığı, İstanbul, 1987; Çalışma Bakanlığı, Çalışma Dergisi, Sayı: Ekim 1978.

I: işçi +kamu çalışanı;V: TİS (toplu iş sözleşmesi). Not: 1967-1980 arası dönemi sendikalı işçi sayısındaki yükseklik birden fazla sendikaya üyelik ve gerçek olmayan fazla bildirimlerden kaynaklanmaktadır. 1981-1983 dönemi için resmi sendikalı sayısı bakanlıkça belirtilmemektedir.

Tablo 10: Dokuma ve Deri Sanayiinde Bölüşüm Göstergeleri

Yıl	İmal.San Mark-up	Dokuma Mark-up	İmal.San Ücret/ Kat.Deg	Dokuma Ücret/ Kat.Deg	Greve Katılan İşçi Sayısı	İmal.San. Reel Ücret (Değişim %)	Reel Ücret (% değişim)	İmalat Sanayi Üretkenlik (% değişim)	Dokuma Üretkenlik (% değişim)
1950	32,84	28,08	32,23	39,70	-	-	-	-	-
1951	32,29	29,62	31,75	36,67	-	8,5	21,0	-8,8	8,5
1952	40,15	33,72	28,98	36,27	-	7,2	3,5	7	7,2
1953	39,93	49,06	29,94	31,29	-	7,6	10,5	36	7,6
1954	35,92	46,53	31,39	31,76	-	0,8	-3,2	-7	0,8
1955	34,87	40,40	30,36	31,45	-	-1,1	-4,5	1	-1,1
1956	32,84	36,71	31,90	33,82	-	7,8	8,1	-1	7,8
1957	35,03	38,94	30,88	33,16	-	6,6	8,6	9	6,6
1958	35,07	34,15	31,13	36,98	-	1,9	5,2	-12	1,9
1959	38,61	34,77	28,97	37,63	-	2,7	-3,6	13	2,7
1960	39,71	28,95	28,61	42,96	-	5,6	3,3	11	5,6
1961	37,37	28,64	30,39	41,63	-	1,5	0,5	1	1,5
1962	37,86	31,41	30,54	41,05	-	4,8	2,9	8	4,8
1963	30,25	26,26	31,27	39,69	-	0,4	-5,5	2	0,4
1964	31,47	29,96	31,59	38,52	1.982	6,4	6,1	4	6,4
1965	39,95	31,83	28,15	37,67	6.050	8,1	5,2	22	8,1
1966	38,83	33,40	27,99	36,74	1.420	2,9	3,1	6	2,9
1967	44,99	29,32	25,54	40,16	1.609	3,0	2,4	16	3,0
1968	47,18	32,83	25,22	37,35	1.552	4,8	1,3	9	4,8
1969	46,70	32,74	25,16	37,63	10.524	7,6	7,5	11	7,6
1970	49,48	29,61	25,88	39,65	2.885	3,7	3,8	2	3,7
1971	49,92	28,35	25,45	43,22	7.074	8,2	26,6	8	8,2
1972	47,68	33,50	24,07	33,75	5.250	-5,9	-15,6	3	-5,9
1973	36,81	29,94	28,21	36,55	225	3,9	4,4	-5	3,9
1974	36,24	21,83	27,67	42,61	1.800	8,1	17,4	-5	8,1
1975	33,86	16,64	30,03	51,02	7.765	13,0	1,6	16	13,0
1976	33,16	43,42	34,28	29,27	359	27,0	-0,9	10	27,0
1977	31,50	32,75	37,07	37,87	39.187	5,0	15,1	0	5,0
1978	34,47	39,76	36,07	36,49	1.905	1,2	2,0	1	1,2
1979	31,04	39,04	38,27	34,74	150	1,2	0,1	-16	1,2
1980	34,27	39,68	30,71	34,33	14.029	-23,2	-22,2	-10	-23,2
1981	37,54	31,83	27,06	35,48	-	7,2	6,8	18	7,2
1982	37,13	32,56	25,11	33,59	-	2,1	3,9	2	2,1
1983	34,53	30,00	24,84	32,55	-	-5,4	-1,6	-4	-5,4
1984	31,09	32,14	23,48	28,92	-	-11,5	-10,7	-5	-11,5
1985	33,36	31,69	21,23	27,95	713	-4,8	-5,5	8	-4,8
1986	47,15	31,57	16,07	25,86	886	-3,1	0,9	25	-3,1
1987	40,24	36,76	17,30	22,03	3.500	7,1	4,7	6	7,1
1988	45,82	36,58	15,42	23,48	545	-5,6	-0,7	1	-5,6
1989	42,42	32,99	18,95	26,07	2.667	25,4	9,6	3	25,4
1990	44,00	37,07	21,80	26,98	519	20,9	8,0	15	20,9
1991	44,95	35,49	25,01	32,52	2.218	29,9	36,8	21	29,9
1992	48,38	40,16	22,48	25,03	261	-5,1	-17,3	12	-5,1
1993	51,03	40,17	20,71	25,51	261	1,7	4,0	17	1,7
1994	53,62	43,15	16,11	16,69	-	-19,8	-22,8	-7	-19,8
1995	48,61	37,13	15,29	18,38	17.238	-10,3	-5,7	-2	-10,3
1996	45,98	35,64	17,13	22,69	4.580				
1997	47,30	35,63	16,85	22,45	4.056				

Kaynak: DİE, İstatistik Göstergeler 1923-1998, Ankara, 2001; Tayanç, T., Türkiye'de Yapılan Grevlerin Nicel ve Nitel Değerlendirmesi (1963-1980), Türkiye Denizciler Sendikası Yayını, İstanbul, 1987; Türk Metal Sendikası, 12 Eylül 1980 Sonrasında Yapılan Grevlerin Sayısal Değerlendirmesi, 1989; DİE, Çalışma İstatistikleri 1995, Ankara, 1996; ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri, Ankara.

Not: Özel İmalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri; kamuda 1960-1962 döneminde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri, sonrasında ise tamamı.

Tablo 11: Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayiinde Bölüşüm Göstergeleri

Yıl	İmal.San Mark-up	Orman Mark-up	İma. San. Ücret/ Kat.Deg.	Orman Ücret/ Kat.Deg	Greve Katılan İşçi sayısı	İmal.San. Reel Ücret (Değişim %)	Orman Reel Ücret (% değişim)	İmalat Sanayi Üretkenlik (% değişim)	Orman Üretkenlik (% değişim)
1950	32,84	33,33	32,23	40,00	-	-	-	-	-
1951	32,29	33,33	31,75	38,46	-	8,5	16,3	-8,8	0
1952	40,15	38,46	28,98	33,33	-	7,2	-0,2	7	-6
1953	39,93	32,25	29,94	40,00	-	7,6	9,3	36	33
1954	35,92	34,21	31,39	35,00	-	0,8	-2,4	-7	1
1955	34,87	28,84	30,36	39,13	-	-1,1	5,6	1	-5
1956	32,84	27,39	31,90	35,48	-	7,8	8,3	-1	18
1957	35,03	30,43	30,88	35,71	-	6,6	7,2	9	4
1958	35,07	43,75	31,13	30,00	-	1,9	11,1	-12	16
1959	38,61	18,53	28,97	50,00	-	2,7	-1,3	13	-38
1960	39,71	23,24	28,61	42,66	-	5,6	18,2	11	40
1961	37,37	26,45	30,39	41,66	-	1,5	-12,0	1	-5
1962	37,86	32,05	30,54	36,19	-	4,8	3,3	8	24
1963	30,25	35,61	31,27	34,18	-	0,4	1,1	2	10
1964	31,47	28,51	31,59	41,07	-	6,4	6,0	4	-2
1965	39,95	26,69	28,15	44,09	-	8,1	5,5	22	-7
1966	38,83	31,86	27,99	38,41	-	2,9	0,9	6	8
1967	44,99	31,78	25,54	38,82	-	3,0	1,5	16	10
1968	47,18	21,65	25,22	46,28	-	4,8	1,1	9	-22
1969	46,70	25,31	25,16	43,33	-	7,6	2,4	11	17
1970	49,48	29,21	25,88	36,77	-	3,7	-0,6	2	6
1971	49,92	24,13	25,45	46,96	-	8,2	25,8	8	1
1972	47,68	40,06	24,07	28,38	220	-5,9	-24,7	3	4
1973	36,81	30,84	28,21	33,53	-	3,9	9,6	-5	-6
1974	36,24	27,05	27,67	40,99	-	8,1	29,6	-5	15
1975	33,86	34,89	30,03	38,16	1.130	13,0	-0,9	16	7
1976	33,16	39,89	34,28	34,17	140	27,0	26,7	10	16
1977	31,50	51,67	37,07	27,50	-	5,0	1,8	0	-6
1978	34,47	49,70	36,07	30,07	-	1,2	-3,1	1	-5
1979	31,04	33,51	38,27	41,60	450	1,2	23,8	-16	-11
1980	34,27	32,95	30,71	36,61	-	-23,2	-37,3	-10	-23
1981	37,54	25,60	27,06	39,35	-	7,2	5,0	18	12
1982	37,13	24,29	25,11	39,54	-	2,1	1,1	2	-9
1983	34,53	29,39	24,84	32,25	-	-5,4	-7,2	-4	0
1984	31,09	26,67	23,48	32,57	-	-11,5	-9,1	-5	-9
1985	33,36	35,30	21,23	23,93	174	-4,8	-12,0	8	36
1986	47,15	30,56	16,07	23,88	177	-3,1	-1,3	25	-9
1987	40,24	36,01	17,30	19,44	177	7,1	10,0	6	22
1988	45,82	35,93	15,42	19,78	231	-5,6	-3,1	1	-7
1989	42,42	33,07	18,95	25,81	265	25,4	24,3	3	1
1990	44,00	30,76	21,80	29,14	1.420	20,9	20,3	15	12
1991	44,95	28,15	25,01	36,59	114	29,9	35,2	21	21
1992	48,38	35,76	22,48	29,03	21	-5,1	-8,0	12	17
1993	51,03	37,28	20,71	27,39	265	1,7	8,2	17	7
1994	53,62	32,04	16,11	28,15	-	-19,8	-23,5	-7	-19
1995	48,61	43,88	15,29	17,31	3.096	-10,3	-19,3	-2	41
1996	45,98	36,57	17,13	20,42					
1997	47,30	44,68	16,85	18,47					

Kaynak: Tablo 10'daki kaynaklar

Not: Özel İmalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri; kamuda 1960-1962 döneminde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri, sonrasında ise tamamı.

Tablo 12: Gıda İki ve Tütün Sanayiinde Bölüşüm Göstergeleri

Yıl	İmal.San Mark-up	Gıda Mark-up	İmal.San Ücret/ Kat.Deg	Gıda Ücret/ Kat.Deg	Greve Katılan İşçi Sayısı	İmal.San. Reel Ücret (Değişim %)	Gıda Reel Ücret (% değişim)	İmalat Sanayi Üretkenlik (% değişim)	Gıda Üretkenlik (% değişim)
1950	32,84	36,09	32,23	17,62	-	-	-	-	-
1951	32,29	34,73	31,75	19,94	-	8,5	1,5	-8,8	15
1952	40,15	41,23	28,98	18,36	-	7,2	12,4	7	11
1953	39,93	35,22	29,94	22,26	-	7,6	5,3	36	21
1954	35,92	33,53	31,39	22,45	-	0,8	5,3	-7	14
1955	34,87	35,24	30,36	20,95	-	-1,1	0,5	1	-13
1956	32,84	32,36	31,90	23,03	-	7,8	7,6	-1	12
1957	35,03	33,34	30,88	20,89	-	6,6	6,1	9	3
1958	35,07	31,57	31,13	22,19	-	1,9	2,7	-12	-14
1959	38,61	37,35	28,97	18,91	-	2,7	6,5	13	-2
1960	39,71	44,39	28,61	16,87	-	5,6	4,3	11	46
1961	37,37	37,50	30,39	20,16	-	1,5	-1,4	1	7
1962	37,86	37,21	30,54	20,81	-	4,8	1,3	8	5
1963	30,25	24,90	31,27	23,66	-	0,4	12,1	2	0
1964	31,47	28,94	31,59	23,24	-	6,4	2,4	4	10
1965	39,95	36,01	28,15	22,54	-	8,1	20,1	22	-24
1966	38,83	33,52	27,99	21,91	-	2,9	-1,1	6	41
1967	44,99	40,28	25,54	18,36	159	3,0	1,2	16	5
1968	47,18	39,57	25,22	20,46	-	4,8	7,8	9	8
1969	46,70	39,92	25,16	19,58	83	7,6	8,1	11	17
1970	49,48	42,47	25,88	21,22	21.578	3,7	4,9	2	6
1971	49,92	54,01	25,45	16,50	106	8,2	1,5	8	-28
1972	47,68	45,08	24,07	18,67	894	-5,9	-6,5	3	15
1973	36,81	27,70	28,21	25,65	531	3,9	2,7	-5	7
1974	36,24	30,47	27,67	24,15	1.650	8,1	2,5	-5	18
1975	33,86	36,57	30,03	21,70	897	13,0	24,1	16	-4
1976	33,16	24,02	34,28	34,80	1.312	27,0	41,7	10	26
1977	31,50	26,22	37,07	36,36	418	5,0	1,3	0	26
1978	34,47	25,67	36,07	39,74	-	1,2	-2,0	1	-30
1979	31,04	19,49	38,27	47,26	762	1,2	6,9	-16	-7
1980	34,27	27,90	30,71	35,47	2.627	-23,2	-27,2	-10	-27
1981	37,54	29,98	27,06	30,12	-	7,2	13,1	18	18
1982	37,13	42,03	25,11	22,11	-	2,1	-2,1	2	22
1983	34,53	33,19	24,84	25,39	-	-5,4	-4,4	-4	-2
1984	31,09	33,92	23,48	21,83	-	-11,5	-15,0	-5	-0
1985	33,36	40,72	21,23	18,09	-	-4,8	-6,4	8	8
1986	47,15	43,15	16,07	16,19	188	-3,1	-5,7	25	-7
1987	40,24	43,28	17,30	16,23	120	7,1	5,6	6	15
1988	45,82	47,29	15,42	13,33	2.395	-5,6	-12,6	1	-7
1989	42,42	40,30	18,95	18,10	1.873	25,4	36,0	3	7
1990	44,00	39,34	21,80	21,87	6.867	20,9	28,9	15	39
1991	44,95	45,35	25,01	22,18	650	29,9	28,5	21	1
1992	48,38	41,78	22,48	23,72	853	-5,1	6,3	12	-1
1993	51,03	43,20	20,71	21,96	2.088	1,7	2,3	17	21
1994	53,62	38,12	16,11	20,25	376	-19,8	-16,4	-7	2
1995	48,61	40,23	15,29	16,60	16.146	-10,3	-15,4	-2	-26
1996	45,98	38,44	17,13	16,32					
1997	47,30	27,43	16,85	20,98					

Kaynak: Tablo 10'daki kaynaklar

Not: Özel İmalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri; kamuda 1960-1962 döneminde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri, sonrasında ise tamamı.

Tablo 13: Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayiinde Bölüşüm Göstergeleri

Yıl	İmal.San Mark-up	Kağıt Mark-up	İmal.San Ücret/ Kat.Deg	Kağıt Ücret/ Kat.Deg	Greve Katılan İşçi Sayısı	İmal.San. Reel Ücret (Değişim %)	Kağıt Reel Ücret (% değişim)	İmalat Sanayi Üretkenlik (% değişim)	Kağıt Üretkenlik (% değişim)
1950	32,84	26,31	32,23	50,00	-	-	-	-	-
1951	32,29	36,36	31,75	42,30	-	8,5	12,3	-8,8	15
1952	40,15	52,17	28,98	35,13	-	7,2	10,5	7	11
1953	39,93	44,44	29,94	41,46	-	7,6	3,9	36	21
1954	35,92	55,38	31,39	33,33	-	0,8	-4,4	-7	14
1955	34,87	44,04	30,36	35,08	-	-1,1	-9,8	1	-13
1956	32,84	49,00	31,90	37,17	-	7,8	23,0	-1	12
1957	35,03	56,19	30,88	37,38	-	6,6	4,7	9	3
1958	35,07	61,80	31,13	32,30	-	1,9	-14,6	-12	-14
1959	38,61	37,50	28,97	42,07	-	2,7	23,1	13	-2
1960	39,71	62,72	28,61	31,64	-	5,6	6,8	11	46
1961	37,37	71,98	30,39	32,55	-	1,5	5,1	1	7
1962	37,86	67,74	30,54	33,86	-	4,8	4,4	8	5
1963	30,25	53,27	31,27	35,32	-	0,4	1,8	2	0
1964	31,47	53,63	31,59	33,73	-	6,4	4,8	4	10
1965	39,95	30,82	28,15	48,34	-	8,1	7,0	22	-24
1966	38,83	55,17	27,99	37,25	-	2,9	3,6	6	41
1967	44,99	39,97	25,54	40,42	-	3,0	5,8	16	5
1968	47,18	38,05	25,22	39,43	-	4,8	2,5	9	8
1969	46,70	37,60	25,16	40,59	-	7,6	-0,8	11	17
1970	49,48	60,57	25,88	30,60	-	3,7	-3,1	2	6
1971	49,92	42,03	25,45	35,53	-	8,2	-9,4	8	-28
1972	47,68	46,14	24,07	31,66	-	-5,9	3,5	3	15
1973	36,81	34,75	28,21	38,28	-	3,9	10,8	-5	7
1974	36,24	50,54	27,67	30,35	-	8,1	4,9	-5	18
1975	33,86	32,38	30,03	42,00	-	13,0	18,9	16	-4
1976	33,16	33,08	34,28	42,30	-	27,0	9,7	10	26
1977	31,50	41,10	37,07	36,10	38	5,0	14,9	0	26
1978	34,47	21,74	36,07	53,47	-	1,2	28,2	1	-30
1979	31,04	19,98	38,27	55,05	-	1,2	-14,1	-16	-7
1980	34,27	22,87	30,71	49,24	720	-23,2	-23,2	-10	-27
1981	37,54	25,70	27,06	39,09	140	7,2	-7,4	18	18
1982	37,13	28,93	25,11	36,69	-	2,1	15,8	2	22
1983	34,53	36,31	24,84	32,48	-	-5,4	-9,8	-4	-2
1984	31,09	35,64	23,48	28,07	-	-11,5	-14,7	-5	-0
1985	33,36	38,70	21,23	25,20	-	-4,8	-5,6	8	8
1986	47,15	36,24	16,07	25,10	-	-3,1	-5,7	25	-7
1987	40,24	35,77	17,30	23,24	-	7,1	11,8	6	15
1988	45,82	45,44	15,42	19,44	10.988	-5,6	-11,6	1	-7
1989	42,42	39,77	18,95	26,59	9.278	25,4	48,1	3	7
1990	44,00	48,03	21,80	27,02	53	20,9	14,0	15	39
1991	44,95	43,49	25,01	30,99	9.954	29,9	17,8	21	1
1992	48,38	39,60	22,48	29,66	74	-5,1	-2,2	12	-1
1993	51,03	49,21	20,71	21,02	683	1,7	-1,4	17	21
1994	53,62	57,12	16,11	16,26	-	-19,8	-18,2	-7	2
1995	48,61	38,10	15,29	18,40	5.385	-10,3	-10,1	-2	-26
1996	45,98	44,10	17,13	18,66					
1997	47,30	39,61	16,85	19,29					

Kaynak: Tablo 10'daki kaynaklar

Not: Özel İmalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri; kamuda 1960-1962 döneminde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri, sonrasında ise tamamı.

Tablo 14: Kimya Petrol, Kömür, Kauçuk ve Plastik Sanayiinde Bölüşüm Göstergeleri

Yıl	İmal.San Mark-up	Kimya Mark-up	İmal.San Ücret/ Kat.Deg	Kimya Ücret/ Kat.Deg	Greve Katılan İşçi Sayısı	İmal.San. Reel Ücret (Değişim %)	Kimya Reel Ücret (% değişim)	İmalat Sanayi Üretkenlik (% değişim)	Kimya Üretkenlik (% değişim)
1950	32,84	30,70	32,23	29,09	-	-	-	-	-
1951	32,29	31,25	31,75	28,57	-	8,5	14,4	-8,8	-3
1952	40,15	30,05	28,98	29,72	-	7,2	-0,9	7	-13
1953	39,93	30,55	29,94	30,00	-	7,6	11,4	36	46
1954	35,92	30,34	31,39	27,27	-	0,8	-0,0	-7	7
1955	34,87	29,92	30,36	25,90	-	-1,1	2,4	1	4
1956	32,84	29,82	31,90	27,14	-	7,8	16,2	-1	7
1957	35,03	37,85	30,88	24,05	-	6,6	6,0	9	20
1958	35,07	42,29	31,13	21,15	-	1,9	-7,3	-12	-8
1959	38,61	38,85	28,97	23,63	-	2,7	5,3	13	-3
1960	39,71	36,01	28,61	24,95	-	5,6	9,6	11	7
1961	37,37	42,61	30,39	23,67	-	1,5	9,4	1	22
1962	37,86	33,75	30,54	25,89	-	4,8	8,2	8	3
1963	30,25	40,94	31,27	22,24	-	0,4	12,5	2	36
1964	31,47	36,20	31,59	24,83	1.085	6,4	1,2	4	-11
1965	39,95	45,80	28,15	20,93	-	8,1	8,2	22	33
1966	38,83	67,85	27,99	14,52	-	2,9	2,6	6	55
1967	44,99	106,7	25,54	10,80	1.743	3,0	4,9	16	43
1968	47,18	108,5	25,22	10,46	1.600	4,8	4,0	9	9
1969	46,70	113,1	25,16	10,29	683	7,6	10,9	11	10
1970	49,48	114,6	25,88	12,02	1.050	3,7	4,5	2	-6
1971	49,92	92,44	25,45	12,22	630	8,2	3,1	8	-2
1972	47,68	93,62	24,07	11,29	-	-5,9	4,1	3	23
1973	36,81	71,66	28,21	13,68	-	3,9	-2,5	-5	-12
1974	36,24	64,25	27,67	12,71	970	8,1	18,5	-5	-9
1975	33,86	53,39	30,03	13,76	154	13,0	-3,7	16	-6
1976	33,16	33,46	34,28	25,42	2.194	27,0	41,3	10	-12
1977	31,50	31,44	37,07	27,52	-	5,0	1,6	0	1
1978	34,47	36,81	36,07	24,99	800	1,2	1,3	1	6
1979	31,04	38,40	38,27	22,98	500	1,2	4,8	-16	-18
1980	34,27	39,02	30,71	13,99	720	-23,2	-25,7	-10	2
1981	37,54	52,25	27,06	10,32	-	7,2	3,2	18	24
1982	37,13	42,53	25,11	10,79	-	2,1	1,4	2	-10
1983	34,53	41,00	24,84	10,28	-	-5,4	-6,5	-4	-1
1984	31,09	29,02	23,48	11,33	-	-11,5	-9,2	-5	-19
1985	33,36	32,21	21,23	10,01	596	-4,8	-5,6	8	5
1986	47,15	77,10	16,07	05,95	2.547	-3,1	1,6	25	69
1987	40,24	39,35	17,30	09,38	9.380	7,1	8,9	6	-8
1988	45,82	52,53	15,42	07,47	6.322	-5,6	-1,7	1	16
1989	42,42	51,66	18,95	09,48	2.142	25,4	32,8	3	5
1990	44,00	58,67	21,80	11,14	11.505	20,9	23,6	15	8
1991	44,95	60,93	25,01	13,48	3.155	29,9	23,6	21	12
1992	48,38	76,06	22,48	11,86	594	-5,1	-0,9	12	15
1993	51,03	80,13	20,71	11,68	356	1,7	1,0	17	15
1994	53,62	77,93	16,11	09,49	185	-19,8	-13,2	-7	-9
1995	48,61	80,64	15,29	08,28	2.796	-10,3	-6,3	-2	8
1996	45,98	69,60	17,13	09,20					
1997	47,30	79,50	16,85	08,96					

Kaynak: Tablo 10'daki kaynaklar

Not: Özel İmalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri; kamuda 1960-1962 döneminde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri, sonrasında ise tamamı.

Tablo 15: Taş ve Toprağa Dayalı Ürünler Sanayiinde Bölüşüm Göstergeleri

Yıl	İmal.San Mark-up	Taş ve Toprak Mark-up	İmal.San Ücret/ Kat.Deg	Taş ve Toprak Ücret/ Kat.Deg	Greve Katılan İşçi Sayısı	İmal.San. Reel Ücret (Değişim %)	Taş ve Toprak Reel Ücret (% değişim)	İmalat Sanayi Üretkenlik (% değişim)	Taş ve Toprak Üretkenlik (% değişim)
1950	32,84	61,53	32,23	38,46	-	-	-	-	-
1951	32,29	44,82	31,75	45,83	-	8,5	4,3	-8,8	-26
1952	40,15	63,88	28,98	37,83	-	7,2	1,4	7	9
1953	39,93	67,39	29,94	38,00	-	7,6	17,5	36	52
1954	35,92	81,81	31,39	33,82	-	0,8	-4,5	-7	7
1955	34,87	72,36	30,36	32,92	-	-1,1	-3,2	1	-5
1956	32,84	50,49	31,90	40,69	-	7,8	11,4	-1	-11
1957	35,03	54,23	30,88	40,18	-	6,6	1,2	9	-1
1958	35,07	45,41	31,13	40,36	-	1,9	6,9	-12	-7
1959	38,61	63,35	28,97	32,79	-	2,7	-3,4	13	23
1960	39,71	46,27	28,61	38,42	-	5,6	6,8	11	-5
1961	37,37	47,91	30,39	37,45	-	1,5	1,2	1	10
1962	37,86	60,99	30,54	33,99	-	4,8	7,2	8	22
1963	30,25	55,25	31,27	34,94	-	0,4	-0,6	2	1
1964	31,47	64,59	31,59	32,92	-	6,4	11,5	4	16
1965	39,95	74,55	28,15	30,28	-	8,1	1,6	22	10
1966	38,83	68,42	27,99	31,86	-	2,9	3,8	6	0
1967	44,99	49,54	25,54	38,68	-	3,0	5,7	16	-10
1968	47,18	65,29	25,22	32,54	-	4,8	7,5	9	30
1969	46,70	56,82	25,16	35,43	-	7,6	7,1	11	8
1970	49,48	56,54	25,88	35,10	-	3,7	3,0	2	2
1971	49,92	62,86	25,45	30,76	4.377	8,2	-2,1	8	11
1972	47,68	60,36	24,07	31,31	-	-5,9	4,4	3	1
1973	36,81	40,96	28,21	37,70	135	3,9	1,9	-5	-12
1974	36,24	38,57	27,67	38,45	17	8,1	6,8	-5	-3
1975	33,86	31,34	30,03	45,73	694	13,0	15,9	16	5
1976	33,16	49,34	34,28	40,87	258	27,0	27,6	10	27
1977	31,50	47,76	37,07	41,33	4.926	5,0	5,2	0	-2
1978	34,47	49,57	36,07	38,66	-	1,2	0,0	1	13
1979	31,04	37,15	38,27	43,89	16	1,2	-8,8	-16	-25
1980	34,27	51,46	30,71	29,22	7.805	-23,2	-23,9	-10	7
1981	37,54	58,37	27,06	25,33	-	7,2	8,8	18	22
1982	37,13	49,73	25,11	27,32	-	2,1	15,6	2	7
1983	34,53	50,92	24,84	28,38	-	-5,4	-9,2	-4	-19
1984	31,09	42,97	23,48	30,26	-	-11,5	-6,1	-5	-6
1985	33,36	47,32	21,23	27,69	-	-4,8	5,0	8	3
1986	47,15	67,00	16,07	18,15	-	-3,1	-13,6	25	22
1987	40,24	79,26	17,30	15,67	625	7,1	4,3	6	17
1988	45,82	75,62	15,42	16,86	3.734	-5,6	0,1	1	1
1989	42,42	68,61	18,95	21,46	1.822	25,4	24,8	3	4
1990	44,00	77,09	21,80	24,17	17.620	20,9	40,2	15	15
1991	44,95	69,44	25,01	26,31	11.747	29,9	8,5	21	8
1992	48,38	77,71	22,48	23,89	265	-5,1	2,1	12	18
1993	51,03	96,07	20,71	18,89	587	1,7	-1,0	17	31
1994	53,62	100,24	16,11	14,83	324	-19,8	-22,0	-7	-2
1995	48,61	81,93	15,29	16,63	9.867	-10,3	-3,5	-2	6
1996	45,98	74,22	17,13	18,18					
1997	47,30	76,08	16,85	17,59					

Kaynak: Tablo 10'daki kaynaklar

Not: Özel İmalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri; kamuda 1960-1962 döneminde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri, sonrasında ise tamamı.

Tablo 16: Metal Ana Sanayinde Bölüşüm Göstergeleri

Yıl	İmal.San Mark-up	Metal Ana Mark-up	İmal.San Ücret/ Kat.Deg	Metal Ana Ücret/ Kat.Deg	İmal.San. Reel Ücret (Değişim %)	Metal Ana Reel Ücret (% değişim)	İmalat Sanayi Üretkenlik (% değişim)	Metal Ana Üretkenlik (% değişim)
1950	32,84	23,40	32,23	54,16	-	-	-	-
1951	32,29	52,38	31,75	32,65	8,5	3,7	-8,8	45
1952	40,15	88,88	28,98	19,10	7,2	0,3	7	47
1953	39,93	52,84	29,94	20,73	7,6	7,1	36	28
1954	35,92	13,42	31,39	53,48	0,8	15,6	-7	-55
1955	34,87	17,22	30,36	50,68	-1,1	2,6	1	9
1956	32,84	23,79	31,90	37,89	7,8	-5,6	-1	20
1957	35,03	14,13	30,88	55,05	6,6	-8,6	9	-38
1958	35,07	46,70	31,13	27,96	1,9	2,8	-12	75
1959	38,61	64,66	28,97	19,78	2,7	-0,8	13	43
1960	39,71	51,14	28,61	23,18	5,6	11,2	11	-2
1961	37,37	33,29	30,39	30,32	1,5	4,1	1	-16
1962	37,86	41,42	30,54	26,68	4,8	18,0	8	40
1963	30,25	34,97	31,27	27,71	0,4	-8,5	2	-8
1964	31,47	34,40	31,59	28,23	6,4	13,4	4	7
1965	39,95	60,36	28,15	18,32	8,1	0,5	22	53
1966	38,83	30,23	27,99	34,01	2,9	10,3	6	-40
1967	44,99	46,62	25,54	29,33	3,0	-1,0	16	16
1968	47,18	64,93	25,22	22,93	4,8	4,0	9	36
1969	46,70	56,74	25,16	25,58	7,6	5,0	11	16
1970	49,48	64,38	25,88	21,09	3,7	2,2	2	-2
1971	49,92	58,06	25,45	23,73	8,2	-3,5	8	-12
1972	47,68	53,97	24,07	23,69	-5,9	-0,3	3	9
1973	36,81	34,59	28,21	31,45	3,9	0,3	-5	-16
1974	36,24	36,61	27,67	29,72	8,1	12,0	-5	-13
1975	33,86	28,97	30,03	41,23	13,0	15,6	16	-2
1976	33,16	28,10	34,28	48,77	27,0	28,2	10	21
1977	31,50	36,57	37,07	39,06	5,0	1,8	0	33
1978	34,47	39,94	36,07	34,78	1,2	-1,2	1	1
1979	31,04	26,17	38,27	49,05	1,2	2,9	-16	-40
1980	34,27	25,91	30,71	43,24	-23,2	-14,2	-10	-7
1981	37,54	22,73	27,06	46,81	7,2	6,9	18	9
1982	37,13	16,35	25,11	48,45	2,1	-3,2	2	-8
1983	34,53	22,08	24,84	38,28	-5,4	-4,8	-4	26
1984	31,09	23,98	23,48	30,60	-11,5	-13,0	-5	15
1985	33,36	21,39	21,23	28,15	-4,8	-10,3	8	5
1986	47,15	23,46	16,07	25,31	-3,1	-0,2	25	17
1987	40,24	30,51	17,30	20,36	7,1	4,0	6	21
1988	45,82	36,41	15,42	16,31	-5,6	-6,8	1	4
1989	42,42	33,05	18,95	21,70	25,4	43,8	3	9
1990	44,00	20,10	21,80	37,27	20,9	15,7	15	-10
1991	44,95	18,99	25,01	48,63	29,9	55,8	21	31
1992	48,38	20,43	22,48	44,77	-5,1	-3,5	12	19
1993	51,03	28,53	20,71	32,82	1,7	-2,6	17	29
1994	53,62	39,88	16,11	20,12	-19,8	-16,9	-7	12
1995	48,61	25,44	15,29	21,65	-10,3	-25,5	-2	-26
1996	45,98	27,10	17,13	25,27				
1997	47,30	41,71	16,85	16,75				

Kaynak: Tablo 10'daki kaynaklar

Not: Özel İmalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri; kamuda 1960-1962 döneminde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri, sonrasında ise tamamı.

Tablo 17: Metal Eşya, Makine ve Teçhizatı Sanayiinde Bölüşüm Göstergeleri

Yıl	İmal.San Mark-up	Metal Eşya Mark-up	İmal.San Ücret/ Kat.Deg	Metal Eşya Ücret/ Kat.Deg	Greve Katılan İşçi Sayısı*	İmal.San. Reel Ücret (Değişim %)	Metal Eşya Reel Ücret (% Değişim)	İmalat Sanayi Üretkenlik (% değişim)	Metal Eşya Üretkenlik (% değişim)
1950	32,84	18,47	32,23	70,68	-	-	-	-	-
1951	32,29	14,15	31,75	73,68	-	8,5	5,8	-8,8	-18
1952	40,15	39,66	28,98	51,02	-	7,2	5,6	7	41
1953	39,93	33,72	29,94	52,10	-	7,6	8,8	36	39
1954	35,92	15,50	31,39	69,90	-	0,8	0,2	-7	-28
1955	34,87	17,43	30,36	68,59	-	-1,1	-0,1	1	0
1956	32,84	18,65	31,90	67,58	-	7,8	7,2	-1	5
1957	35,03	27,72	30,88	60,18	-	6,6	1,2	9	12
1958	35,07	27,79	31,13	56,42	-	1,9	-4,2	-12	-11
1959	38,61	34,74	28,97	49,14	-	2,7	7,4	13	27
1960	39,71	36,27	28,61	45,68	-	5,6	5,9	11	18
1961	37,37	47,86	30,39	38,40	-	1,5	1,9	1	28
1962	37,86	45,85	30,54	36,89	-	4,8	3,4	8	12
1963	30,25	31,03	31,27	39,09	-	0,4	-9,5	2	-11
1964	31,47	24,40	31,59	43,60	-	6,4	13,6	4	0
1965	39,95	41,00	28,15	36,71	-	8,1	-1,8	22	11
1966	38,83	30,94	27,99	39,44	-	2,9	2,6	6	-2
1967	44,99	32,48	25,54	37,62	515	3,0	2,5	16	13
1968	47,18	28,39	25,22	40,35	2.424	4,8	4,8	9	1
1969	46,70	28,78	25,16	39,23	1.217	7,6	7,1	11	8
1970	49,48	29,37	25,88	42,77	1.246	3,7	3,2	2	3
1971	49,92	30,05	25,45	43,06	5.556	8,2	10,3	8	6
1972	47,68	29,79	24,07	38,26	3.712	-5,9	-3,9	3	13
1973	36,81	28,50	28,21	37,92	788	3,9	-1,0	-5	5
1974	36,24	26,14	27,67	40,48	2.512	8,1	5,1	-5	-0
1975	33,86	27,91	30,03	38,83	2.101	13,0	13,6	16	31
1976	33,16	37,38	34,28	35,16	4.065	27,0	26,1	10	39
1977	31,50	27,84	37,07	44,24	850	5,0	5,7	0	-15
1978	34,47	33,03	36,07	40,38	3.883	1,2	2,1	1	5
1979	31,04	33,85	38,27	40,00	588	1,2	-1,1	-16	-15
1980	34,27	32,24	30,71	39,11	28.724	-23,2	-20,5	-10	-26
1981	37,54	33,01	27,06	38,16	-	7,2	6,9	18	20
1982	37,13	36,83	25,11	34,07	-	2,1	2,1	2	10
1983	34,53	32,61	24,84	32,85	-	-5,4	-5,6	-4	0
1984	31,09	32,20	23,48	29,69	474	-11,5	-9,8	-5	10
1985	33,36	32,62	21,23	28,85	351	-4,8	-3,0	8	3
1986	47,15	40,07	16,07	23,36	2.739	-3,1	-4,9	25	13
1987	40,24	40,30	17,30	22,64	12.062	7,1	11,1	6	14
1988	45,82	43,38	15,42	21,03	3.046	-5,6	-7,0	1	-4
1989	42,42	41,46	18,95	25,08	20.496	25,4	21,7	3	1
1990	44,00	42,30	21,80	26,24	74.832	20,9	21,9	15	37
1991	44,95	41,22	25,01	28,53	83.243	29,9	26,5	21	31
1992	48,38	45,31	22,48	25,08	1.447	-5,1	-3,7	12	28
1993	51,03	47,04	20,71	23,15	274	1,7	4,5	17	26
1994	53,62	55,19	16,11	19,61	699	-19,8	-22,2	-7	-10
1995	48,61	46,24	15,29	19,06	21.962	-10,3	-2,9	-2	2
1996	45,98	43,71	17,13	20,78					
1997	47,30	47,28	16,85	19,85					

Kaynak: Tablo 10'daki kaynaklar

Not: Özel İmalat sanayiinde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri; kamuda 1960-1962 döneminde 10 ve daha fazla işçi çalıştıran işyerleri, sonrasında ise tamamı.

*) Greve işçi sayıları istatistiki veriler nedeni ile metal ana sanayi ile metal eşya, makine ve teçhizat sanayiini birlikte içermektedir.

Kaynakça

- Akkaya, Y., "1960 Sonrasında İşçi Hareketleri", Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt 2, 1998.
- Akkaya, Y., "Türkiye'de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık 1", Praksis, Sayı: 5, 2002.
- Altıok, M., "İmalat Sanayiinde Sömürü Oranı 1963-194", ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 2, 1998. ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri 1998, Ankara, 1999.
- Ansal, H.-Küçükçiftçi, S.-Onaran, Ö.-Orbay, B.Z, Türkiye Emek Piyasasının Yapısı ve İşsizlik, Tarih Vakfı/FES, İstanbul, 2000.
- Boratav, K., 1980'li Yıllarda Türkiye'de Sosyal Sınıflar ve Bölüşüm, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1991.
- Çalışma Bakanlığı, Çalışma Dergisi, Sayı: Ekim 1978.
- ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri 1998, Ankara, 1999.
- ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistikleri, Ankara.
- DİE, Aralık 1991'de Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, Ankara, 1991.
- DİE, Çalışma İstatistikleri 1995, Ankara, 1996.
- DİE, İstatistik Göstergeler 1923-1998, Ankara, 2001
- Küçük, Y., Quo Vadimus Nereye Gidiyoruz, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1985.
- Petrol-İş, '86 Yıllığı, İstanbul, 1987.
- Petrol-İş, '91 Yıllığı, İstanbul, 1992.
- Petrol-İş, '97-'99 Yıllığı, İstanbul, 2000.
- Petrol-İş, '93-94 Yıllığı, İstanbul, 1995.
- Tayanç, T., Türkiye'de Yapılan Grevlerin Nicel ve Nitel Değerlendirmesi (1963-1980), Türkiye Denizciler Sendikası Yayını, İstanbul, 1987.
- Türk Metal Sendikası, 12 Eylül 1980 Sonrasında Yapılan Grevlerin Sayısal Değerlendirmesi, 1989.